

БОРБЕ НА КРИЛИМА И У ПОЗАДИНИ СРЕМСКОГ ФРОНТА

Као што смо већ раније рекли, немачка Врховна команда оружаних снага поставила је крајем 1944. године задатак пред своју Команду Југоистока да по сваку цену стабилизује фронт на Дрини, у Срему и на Драви. Од извршења тог задатка зависила је стабилност фронтова у Италији и Мађарској, а и оперативни положај снага Групе армија „Е“ у Босни и Херцеговини. Поред тога, успостављање стабилног и непрекидног фронта на Дрини, у Срему, на Дунаву и Драви обезбеђивало је повољан бочни положај снага Групе армија „Е“ према снагама 3. украјинског фронта у Мађарској у већ припреманој „Великој операцији“, коју ће немачка Врховна команда предузети у марту 1945.

СИТУАЦИЈА ПОЧЕТКОМ ФЕБРУАРА 1945.

После низа нападних и одбрамбених бојева и операција изведених до краја јануара 1945, немачка Команда Југоистока није успела да у потпуности успостави фронт на Дрини и Драви и своје лево крило наслони на десно крило Групе армија „Југ“ у Мађарској. Она је успела да поседне и организује одбрану на Дрини од Горажда до Вишеграда и од Бијељине до ушћа у Саву, затим фронт у Срему на *Нибелутичкој линији* и даље на северозапад десном обалом Дунава од Мохора до ушћа Драве, као и на десној обали Драве од њеног ушћа у Дунав па узводно до Носковаца (око 25 км западно од Доњег Михољца). Западно од Носковаца па све до Старог Градаца (око 10 км северозападно од Вировитице), обе обале Драве у дужини око 45 км биле су у рукама Црвене армије и НОВЈ. Још даље на северозапад десна обала Драве била је поседнута од јединица немачког 69. корпуса Групе армија „Ф“. Према томе, на Дрини од Вишеграда па до Јање и Бијељине и на Драви од Носковаца па до Старог Градаца немачки фронт је био прекинут.

У северном и средишњем делу источне Босне, између Дрине, Саве и Босне и планина Мајевице,

Коњуха и Озрена, налазила се велика ослобођена територија коју су биле поселе јединице 2. армије.

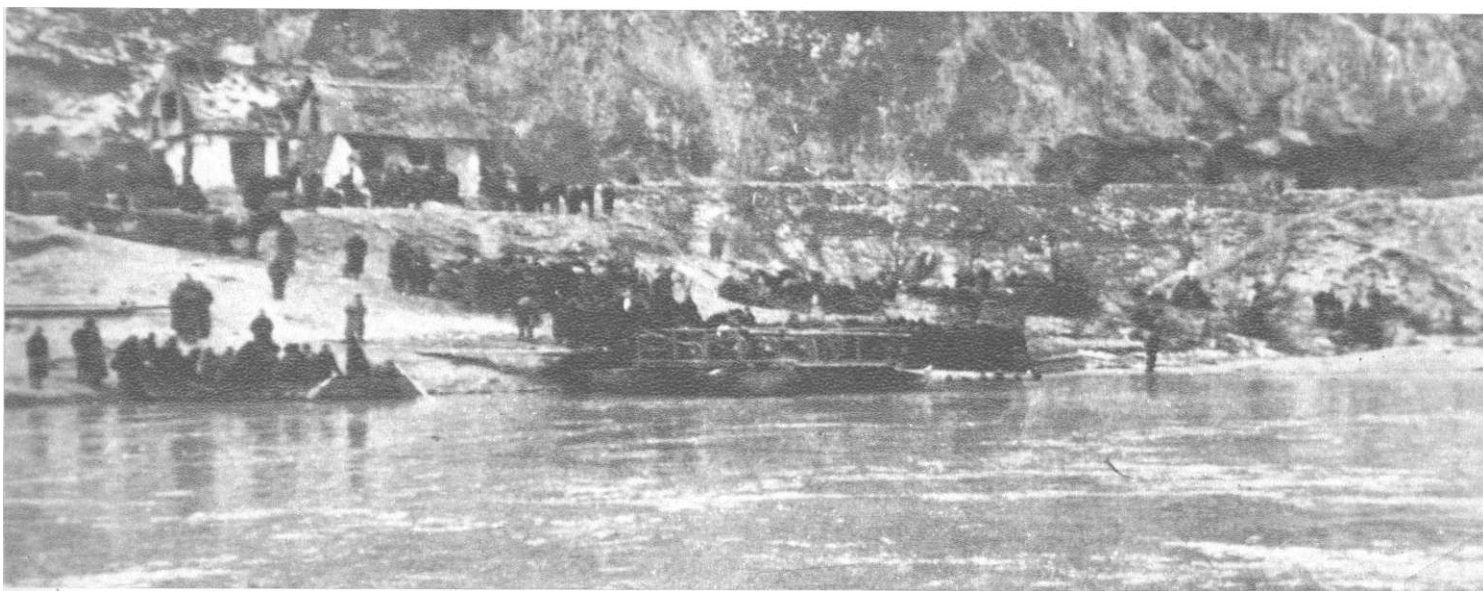
Почетком фебруара 1945. у источној Босни су се налазиле јединице 2. армије (3. и 14. корпус, 17. и 28. дивизија — укупно седам дивизија са око 50.000 војника) које су држале фронт према Бијељини, Брчком, Босанском Шамцу, Модричи, Добоју, Озрен-планини, Власеници и Дрињачи.

Јужно од Драве, више од половине територије Славоније било је ослобођено и поседнуто од јединица под командом 3. армије. Овај део територије Славоније у војноисторијској литератури познат је и као вировитички мостобран.

На ослобођеној територији Славоније, односно на вировитичком мостобрану почетком фебруара 1945. налазиле су се доста бројне снаге под командом 3. армије ЈА. То су били 6, 10. и 12. корпус са седам дивизија и неколико партизанских одреда, укупне јачине од око 50.000 бораца под оружјем.

Постојање слободне територије у источној Босни и непосредни део леве обале Дрине између Вишеграда и Бијељине представљали су троструку опасност за немачку Групу армија „Е“. Прва опасност је угрожавање десног бока немачких снага у Срему са линије Бијељина — Брчко. Друга опасност је лежала у могућности пресецања везе између фронта немачког 21. брдског армијског корпуса и његове позадине — железничка пруга и пут Сарајево — Славонски Брод — Загреб. Трећа опасност је лежала у могућности слободног саобраћаја између фронта и позадине 2. армије путевима који из западне Србије воде у источну Босну. Овим путевима су могле стићи нове снаге на фронт 2. армије у долини Саве и Босне.

Постојањем слободне територије у централном и западном делу Славоније и њеним спајањем са вировитичким мостобраном, образованим у децембру 1944, створена је на левом боку и у позадини немачког фронта у Срему, на Дунаву и Драви бреша у оперативном распореду немачких снага у Југославији. Ова

Јединице 18. српске бригаде 25. дивизије прелазе Дрину на скелском месту код Зворника, децембра 1944 (из албума генерала Милоша Станимировића)

Митинг јединица 25. дивизије у Зворнику на коме је изражена подршка АВНОЈ-у и упућена порука краљу Петру II да се не враћа у земљу (из албума генерала Милоша Станимировића)

бреша, еа снагама 3. армије распоређеним у њој, представљала је сталну опасност не само за стабилност тек успостављеног и стабилизованог фронта Групе армија „Е“ на доњем току Драве, на Дунаву (од ушћа Драве до Шаренграда) и у Срему, већ и за фронт Групе армија „Е“ у Босни и Херцеговини.

Новообразовани фронт Југословенске армије у Славонији и постојање вировитичког мостобрана били су предмет озбиљног разматрања како у немачкој Врховној команди тако и у свим вишим немачким командама на југоистоку Европе. Наиме, у процени ситуације у немачкој Врховној команди оружаних снага, као и у немачкој Команди Југоистока и Команди Групе армија „Е“, бреша на Драви и снаге 3. армије на вировитичком мостобрану сматране су као реална опасност не само по стабилност немачког фронта у Југославији већ и по стабилност немачког фронта на југоистоку Европе. То се најбоље може видети из текста процене ситуације немачке Врховне команде оружаних снага у којој се каже: „Јака црвена група снага код Вировитице и јужније представља продужење руског фронта пред 2. оклопном армијом. Она може да постане активна како према југоистоку тако и према северозападу.“

Исто тако, ситуација створена формирањем фронта у Славонији од стране НОВЈ разматрана је у немачким вишим командама и као сметња за припреме и извођење „Велике операције“, не само са становишта потреба да се затвори „бреша на Драви“ и на њеној десној обали успостави непрекидан и стабилан фронт, већ и са становишта да се очисти територија Славоније од снага НОВЈ с циљем да се обезбеди позадина фронта у Срему, на Дунаву и Драви, слободно одвијање саобраћаја како долинама Саве и Драве, тако и између њих, и да се ослободе значајне снаге из Славоније за употребу на фронту у Мађарској или на фронту између Саве и Јадранског мора.

Као резултат процене ситуације по свим напред наведеним елементима, немачка Врховна команда је, на предлог Команде Југоистока и Команде Групе армија „Е“, донела одлуку да се пре извођења „Велике операције“ у Мађарској и Барањи припреме и изведу једна операција у источној Босни и две операције у Славонији.

Прва операција је требало да се изведе у долини Дрине с циљем да се успостави непрекидан фронт на њеној левој обали од ушћа реке Дрињаче до ушћа Дрине у Саву.

Друга операција је имала за циљ да затвори „брешу на Драви“ и да на њеној десној обали успостави непрекидан и стабилан фронт. Ова операција је имала шифрован назив „Вукодлак“ („^ѣпуюИ“).

Трећа операција је имала за циљ да очисти територију Славоније од већих снага НОВЈ, како би обезбедила позадину немачких фронта у Срему, на Дунаву и Драви, неометано учешће у „Великој операцији“ у Мађарској и Барањи, сигурну везу између снага у Славонији и Срему са снагама у Босни и Херцеговини, као и неометан саобраћај кроз Славонију. Ова операција је имала шифрован назив „Папук“.

БОРБЕ У ДОЛИНИ ДРИНЕ

Пошто је 26. јануара избио на десну обалу Дрињаче код њеног ушћа у Дрину па до планинског виса

Штаб Јужне оперативне групе у Лозници, касније Штаб 2. армије, (слева надесно): пуковник Црвене армије Парамошкин, Коча Поповић, командант, Љубо Вучковић, начелник штаба, Радослав Ђурић, начелник Оперативног штаба и други (из албума пок. генерала Љуба Вучковића)

Мајор Димитрије Писковић, заменик команданта 25. дивизије (други слева) и политички комесар дивизије Милојица Пантелић (трећи слева), у пратњи команданта 18. бригаде Мика Јелића (први слева), врше смотру 18. бригаде, код Зворника, децембра 1944 (из албума генерала Милоша Станимировића)

Група бораца 18. српске бригаде 25. дивизије на положају код Власенице, јануара 1945 (из албума генерала Милоша Станимировића)

Једна јединица 18. бригаде 25. дивизије на положају између Дрињаче и Власенице, јануара 1945 (из албума генерала Милоша Станимировића)

Пуковник Радивоје Јовановић Брадоња, командант 14. корпуса, и пуковник Ђуро Лончаревић, политички комесар корпуса (из албума генерала Радивоја Јовановића Брадоње)

Удрћ, 65. гренадирски пук 22. немачке дивизије форсирао је Дрињачу истог дана и овладао јужним делом села Дрињаче, а наредна два дана овладао је и северним делом овог села и извршио неопходне припреме за продор од Дрињаче ка Зворнику.

После огорчених борби вођених током 29, 30. и 31. јануара, 65. гренадирски пук, подржан ватром 1 дивизиона 22. артиљеријског пука, успео је да одбаци јединице 25, 38. и 45. дивизије са положаја на левој обали Дрињаче од села Дрињача до села Лијешањ и да успостави довољно широк и дубок мостобран.

Последњег дана јануара линија фронта 2. армије НОВЈ у долини Дрине протезала се од планинског

Пушкомитраљеско одељење 18. српске бригаде 25. дивизије на положају код Зворника, јануара 1945 (из албума генерала Милоша Станимировића)

виса Удрћ па преко висова Обојник, Соколна и Велике Њиве до Дрине на улазу у теснац Просијек.

Утврдивши се на раније достигнутој линији и после кратког предаха и прегруписавања, 65. гренадирски пук је 1. фебруара прешао у напад. Правац главног удара усмерио је косама и брдима од Новог Села ка Зворнику. Кањоном Дрине упућене су слабије снаге са пионирима чији је задатак био да очисте пут од препрека и оправе порушене мостове и пропусте.

Током тродневних борби са јединицама 25, 38, и 45. дивизије на левој и 8. бригаде 22. дивизије на десној обали Дрине, јединице 65. гренадирског пука и делови артиљеријског пука 22. гренадирске дивизије успели су да овладају висовима Просијек, Влашиње и Млађевац, селима Ново Село и Кула Град и да избију на пут Зворник — Тузла. Јединице 2. армије биле су принуђене да напусте Зворник, у који су Немци убрзо затим ушли.

Избијањем претходнице 22. немачке гренадирске дивизије у рејон Зворника била је пресечена комуникација Ваљево — Зворник — Тузла и оперативни део 2. армије је био одсечен од своје армијске базе у рејону Зворник — Лозница — Ваљево, па је тиме онемогућено његово даље снабдевање храном, оружјем, муницијом, горивом и другим потребама и евакуација рањеника и болесника.

Команда 18. српске бригаде 25. дивизије (слева надесно): Витомир Лазаревић, помоћник политичког комесара, Милош Станимировић, политички комесар, Милош Ракочевић, члан политбироа 25. дивизије, Мика Јелић, командант бригаде, и Вера Кремић, референт санитета бригаде (из албума генерала Милоша Станимировића)

Стражар 18. српске бригаде на положају код Зворника, јануара 1945 (из албума генерала Милоша Станимировића)

Једна јединица 1. армије одлази на положај у Срему
фебруара 1945. (из листа 1. армије „За победу“)

Команде батаљона 18. бригаде 25. дивизије на положају код
Власенице, јануара 1945 (из албума генерала Милоша Ста-
нимировића)

ОПЕРАЦИЈА 2. АРМИЈЕ ЗА УНИШТЕЊЕ НЕМАЧКИХ СНАГА У ДОЛИНИ ДРИНЕ

Разматрајући ситуацију на фронту у источној Босни, Штаб 2. армије дошао је до закључка да постоји реална опасност продора немачких снага из рејона Власенице и Зворника у рејон Тузле, што би озбиљно могло да угрози читав оперативни поредак 2. армије. Због тога је, у сагласности са Врховним штабом, донео одлуку да обустави даље нападе на Бијељину, да на фронту према Бијељини и Брчком остави 28. дивизију, да 17. дивизију упути у рејон Зворника, да 23. дивизија и даље остане на фронту према Градаццу и Добоју, да регрупише јединице 25, 27, 38. и 45. дивизије на дринском фронту и по стицању 17. дивизије предузме операцију за уништење немачких снага прво у рејону Зворника, а потом у рејонима Дрињаче и Власенице.

Ради стварања потребног времена за регруписавање снага армије, наређено је 25, 27, 38. и 45. дивизији да не дозволе немачким снагама у долини Дрине даље продирање ни ка долини реке Спрече нити на север ка рејону Бијељине.

Истовремено, наређено је 17. дивизији да из рејона Бијељина — Брчко одмаршује у рејон Мемићи — Цапарди — Снагово.

Од 4. до 6. фебруара у рејону Дрињача — Зворник биле су привучене јединице 16. и 47. гренадирског пука са задатком да ојачају и побољшају положаје 65. гренадирског пука и да се припреме за продирање ка Бијељини.

Истовремено, у рејону Добој — Грачаница — планине Озрен, Требава и Мајевица биле су прикупљене следеће снаге: 724. пук 104. пешадијске дивизије у рејону Добоја, усташко-домобранске снаге 3. горског и 12. усташког здруга и четничке снаге Ваљевског, Авалског, Тимочког, Озренског, Требавског и Мајевичког корпуса, Расинско-топличке, Млавско-смедеревске и Јужноморавске групе корпуса, Група

Артиљерци 25. дивизије на фронту у долини Дрине, крајем јануара 1945 (из албума генерала Милоша Станимировића)

четничких корпуса краљеве гарде, као и Црногорске и Санџачке четничке јединице, са задатком да наступају ка Тузли.

Крајем 3. фебруара распоред јединица 2. армије на дринском фронту био је следећи: 27. дивизија са једном бригадом на положајима северно од Власенице са задатком да спречи евентуалан продор непријатеља правцем Власеница — Шековићи, а са две бригаде у рејону Папраће; 38. дивизија је посела положаје западно од Зворника на линији Ђафин камен — Снагово — Ахметово брдо — брдо Лишина код села Глумине — брдо Крш код села Лажете. Њен задатак је био да непријатељу не дозволи наступање

Артиљерци 25. дивизије на положају код Дрињаче, јануара 1945. На лафету седи Милош Станимировић, политички комесар 18. српске бригаде (из албума генерала Милоша Стагошировића)

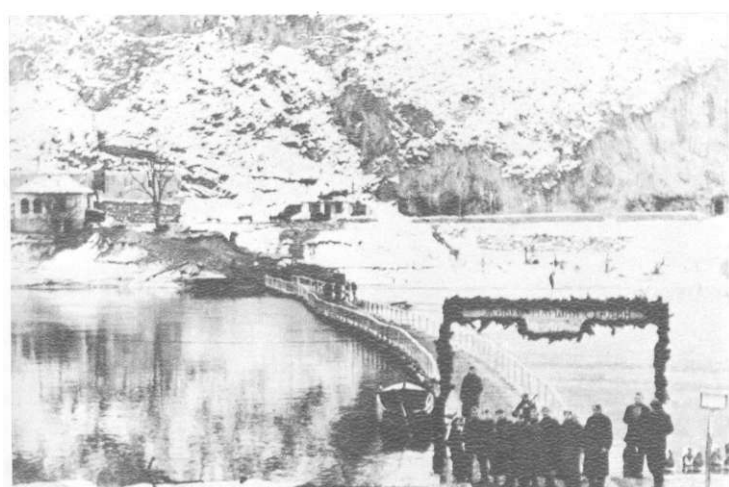
Авион ЈАК-1 полеће на борбени задатак, фебруара 1945 (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

Колона 18. бригаде 25. дивизије на маршу од Зворника ка Тузли, јануара 1945 (из албума генерала Милоша Станимировића)

Јединице 18. бригаде 25. дивизије на маршу од Зворника ка Тузли, јануара 1945 (из албума генерала Милоша Станимигсовића)

Мост на Дрини код Зворника направљен од бензинских буради, снимљен са леве обале Дрине у јануару 1945. Овим мостом је 3. фебруара 1945. овладао немачка 22. гренадирска дивизија и пресекла пут дотура и евакуације са позадинским јединицама и установама у Србији (из породичног албума покојног генерала Љуба Вучковића)

Чета пионира 2. пролетерске бригаде на фронту у Бадовинцима, марта 1945 (из фототеке Народног музеја у Чачку)

Група официра 2. пролетерске бригаде на положају код Бање Ковиљаче, фебруара 1945 (из фототеке Народног музеја у Чачку)

правцем Зворник — Цапарди — Тузла; 25. дивизија посела је једном бригадом положаје северно од пута Зворник — Цапарди од засека Стан до брега Вратоломац. Једном бригадом посела је положаје северно од Зворника у рејону Чолопека, а једну бригаду је извукла у дивизијску резерву у рејону Горња Баљковица — Муслимански Незук. Њен задатак је био да не дозволи непријатељу продор правцем Зворник — Бијељина и Зворник — Брчко; 22. дивизија својом 8. бригадом и Инжењеријским батаљоном посела је висове на десној обали Дрине од Малог Зворника до села Чулине наспрам ушћа Дрињаче у Дрину. Десета бригада ове дивизије посела је десну обалу Дрине од села Ковиљаче до Малог Зворника, док је 12. бригада са главнином била у Лозници, а мањим снагама на десној обали Дрине од села Ковиљаче до Лешнице. Њен задатак је био да спречи непријатеља да форсира Дрину од Дрињаче до Ковиљаче и да ватром преко Дрине спречи кретање непријатеља путем Дрињача — Зворник.

На фронту према Озрен-планини, у почетку само 23. бригада 45. дивизије, а од 8. фебруара цела 45. дивизија је имала задатак да не дозволи продор четничких снага ка рејону Тузле.

На фронту у Посавини налазила се 28. дивизија, са задатком да затвори правце који од Бијељине и Брчког воде на југ ка Тузли и Зворнику.

На фронту у долини реке Тиње и Спрече налазила се 23. дивизија, са задатком да затвара све правце који од Брчког, Босанског Шамца, Модриче и Добоја воде ка Тузли.

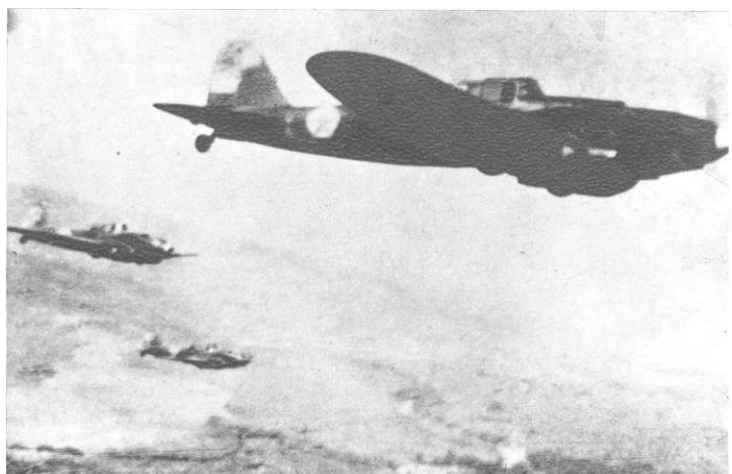
У периоду од 4. до 6. фебруара немачка 22. гренадирска дивизија прикупила је у рејону Дрињача — Зворник сва три своја пука (16, 47. и 65) и извршила одговарајуће припреме за наступање на север ка Бијељини.

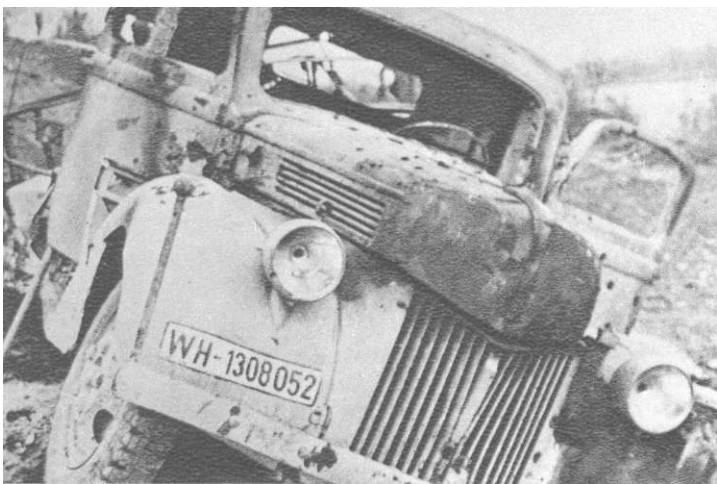
Група бораца 18. бригаде 25. дивизије у Горњој Тузли јануара 1945 (из албума генерала Милоша Станимировића)

Спортско такмичење бораца 2. пролетерске бригаде у Бадонцима 1945 (из фототеке Народног музеја у Чачку)

Јуришни авиони ИЈ1-2 за време вршења борбеног задатка на сремском фронту непосредно после пробоја фронта (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

У долини Дрине код села Шепак јединице 2. пролетерске бригаде уништиле су део немачке моторизоване колоне; на слици: уништен немачки камион (из фототеке Народног музеја у Чачку)

Група бораца 2. пролетерске бригаде на месту преласка преко Дрине код Љешнице, априла 1945 (из фототеке Народног музеја у Чачку)

Заставни вод 2. пролетерске бригаде у Бањи Ковиљачи, 1. марта 1945. Заставу носи Љубисав Жижовић (из фототеке Народног музеја у Чачку)

У овом периоду је на овај део фронта, Цапарди — Православно Снагово — вис Лишина, пристигла и 17. дивизија 2. армије.

Борбена делатност на дринском фронту била је незнатна. Обе стране су утврђивале своје положаје и развијале извиђачку и обавештајну делатност.

На делу фронта јужно од реке Спрече према планинском масиву Озрен, доста оштре борбе водила је 23. бригада 45. дивизије са јединицама Озренског четничког корпуса.

Јединице 22. гренадирске дивизије извршиле су 7. фебруара напад на положаје 17. и 25. дивизије северно и западно од Зворника и до пада мрака успеле да избију на десну обалу реке Хоча од села Каракаје до села Глумине и на висове Лишина и Ахметово брдо. Борба око Лишине вођена је читавог дана и неколико пута је прелазила из руке у руку. Око ње су се и наредних дана водиле веома жестоке борбе.

Ноћу 7/8. фебруара 47. гренадирски пук је форсирао Дрину код Будишића, а после је у великом степену растројио јединице 10. бригаде 22. српске дивизије; оне су биле тек поселе положаје на одсеку форсирања. Наиме, грешком Штаба 22. српске дивизије, са овог одсека је ноћу 7/8. фебруара смењена 8. српска бригада, која је имала организован ватрени систем. Јединице 10. српске бригаде биле су нападнуте пре него што су упознале своје положаје и организовале систем ватре. То је и условило да један вод 1. батаљона ове бригаде буде опкољен на вису Тезга и изгине бранећи се у окружењу.

На фронту према Добоју у току 7. фебруара стигла је у рејон Грачанице главнина 724. ловачког пука 104. ловачке дивизије са делом ојачања.

У току 8. фебруара претходничка Борбена група 22. гренадирске дивизије продужила је са надирањем на север и у току дана, стигавши јединице 25. дивизије, прешла реку Сапну и отпочела борбе за овлађивање њеним положајима у Чолопеку и Вјеначацу, у чему је делимично и успела.

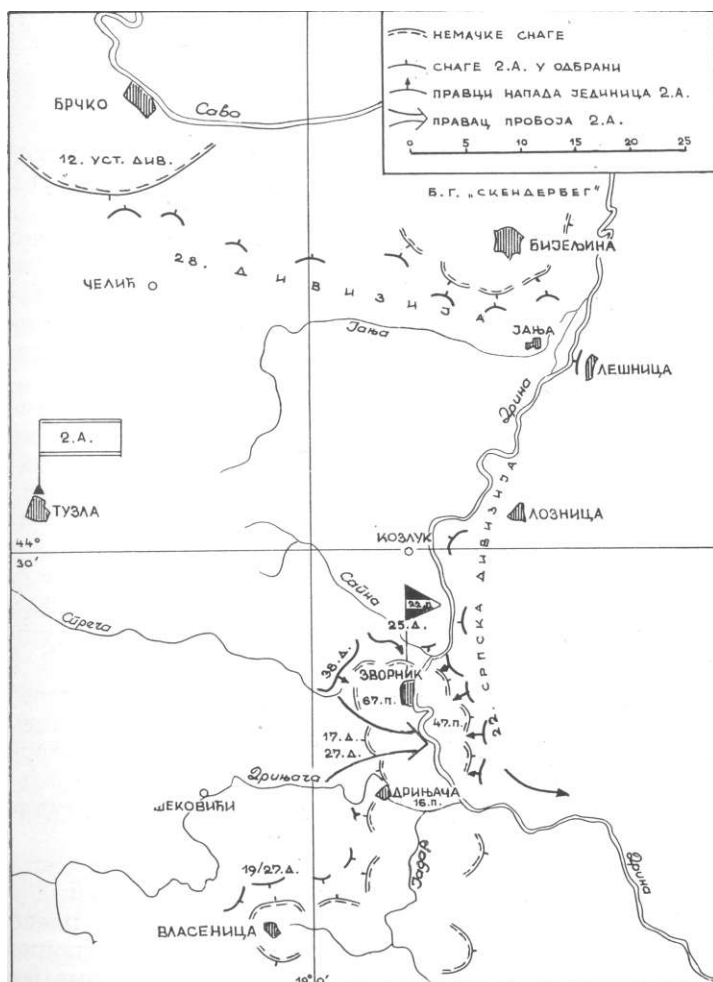
Пошто је проценом ситуације дошао до закључка да може приступити операцији уништења немачке групације у долини Дрине, Штаб 2. армије, у сагласности са Врховним штабом, издао је 8. фебруара заповест наредивши да јединице 17, 25, 27. и 38. дивизије изврше напад 9. фебруара у 3 часа ујутро и пробију непријатељски фронт на одсеку између река Каменице и Јошанице с циљем да се непријатељска групација раздвоји на две групе а „потом приступи уништењу челне групе“.

Такође, Врховни штаб је, ценећи обим и значај операције која се предузима у долини Дрине, донео одлуку да се са фронта у Срему повуче 2. пролетерска дивизија и упуту усиљеним маршем у рејон Лознице, са задатком да спречи пробој немачке групације из долине Дрине у Посавину и Срем.

Осмог фебруара завршено је и груписање снага 724. ловачког пука немачке 104. ловачке дивизије у рејону Грачанице. Његов штаб је тога дана издао заповест и наредио да 9. фебруара у 4 часа отпочне напад општим правцем Грачаница — Тузла, само један час касније од напада јединица 2. армије за пробој дринског фронта.

Командант 2. пролетерске бригаде Љубиша Веселиновић (лево) предаје рапорт Средоју Урошевићу, команданту 2. пролетерске дивизије, на прослави годишњице формирања 2. пролетерске бригаде, Бања Ковиљача, 1. марта 1945 (из фототеке Народног музеја у Чачку)

Замисао 2.А. за уништење немачких снага у долини Дрине у првој половини фебруара 1945.

Рано ујутро 9. фебруара јединице 2. армије напале су на фронту од реке Дрињаче па на север до Дрине код Чолопека. Исто тако, јединице 22. српске дивизије напале су на источном делу фронта (источно од Дрине). Развиле су се огорчене борбе. Бригаде 17. и 27. дивизије изводиле су јуриш за јуришем и ломиле систем одбране 22. немачке дивизије на одсеку пробоја између река Каменице и Јошанице. Али, упркос свим тим јуришима, Немци су имали снаге да у противнападима неколико пута поврате своје положаје на вису Велика њива.

У борбама вођеним 9, 10. и 11. фебруара, јединице 17. и 27. дивизије биле су у неколико махова на домаћ успеха. Међутим, немачка 22. дивизија није имала где да одступи и да је хтела. Водила је борбу за сопствени физички опстанак и борила се храбро. Јединице 2. армије, иако без довољно искуства у борбама за пробој добро утврђених и брањених положаја, показале су да имају довољно снаге и умешности да и таквом противнику, каква је била 22. немачка гренадирска дивизија, нанесу поразе и преотимају положаје.

Док су се на фронту у долини Дрине водиле огорчене борбе за уништење окружене немачке групације, у долини Спрече вођене су такође жестоке борбе са јединицама 724. ловачког пука и усташко-домобранских и четничких снага које су му биле потчињене. Иако је овај напад имао ограничен циљ, изгледало је дахш може да има теже последице. Због тога је Штаб армије, сагласно наређењу Врховног штаба од 11. фебруара, донео одлуку да обустави извршење операције уништења непријатеља у долини Дрине и да тежиште дејства пренесе у долину Спрече. У том смислу је Штаб армије 11. фебруара издао заповест:

„Наша армија донела је одлуку да предузме офанзивно дејство правцем Тузла — Добој, са задат-

ком уништења или одбацивања непријатељске групације у долини Спрече на леву обалу реке Босне. На фронту према Зворнику прећи у одбрану, дејствујући у исто време активно на бок и позадину непријатеља у циљу наношења губитака, ометања уредног повлачења ка северу и овлађивања Зворником као важном тачком за везу са Србијом."

Истом заповешћу је било наређено да 17. дивизија препусти своје положаје код Зворника јединицама 27. дивизије и одмаршује у рејон Тузле.

Исто тако, било је наређено да 3. корпус (27. и 38. дивизија), ојачан 25. дивизијом, батеријом пуковских топова и батеријом пуковских минобацача, остави мале снаге на фронту Соколац — Власеница, а главним снагама затвори правац Зворник — Тузла и, према ситуацији и груписању непријатеља, активним дејством на бок и позадину непријатеља наноси му што веће губитке, ометајући његово уредно пробијање ка северу, с тежњом да што пре овлада Зворником, ради успостављања везе са Србијом.

Прекид операције за уништење опкољене немачке групације у долини Дрине очигледно је био диктиран наступањем немачких, усташко-домобранских и четничких снага од Градачца, Добоја и са Озрен-планине ка Тузли. Али, из тога се не може извести закључак да је операција претрпела неуспех. Напротив, њено планирање и извођење, а нарочито жестина и упорност у борбама на одсеку пробоја и наношење великих губитака противнику, присилили су немачку Врховну команду да измени своју одлуку о образовању фронта на Дрини од Дрињаче до Бијељине и Команди Групе армија „Е" нареди да изведе операцију за спасавање своје опкољене групације у долини Дрине.

ОПЕРАЦИЈА ГРУПЕ АРМИЈА „Е" ЗА ИЗВЛАЧЕЊЕ НЕМАЧКЕ 22. ГРЕНАДИРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ИЗ ДОЛИНЕ ДРИНЕ

Немачке јединице су упућене у долину Дрине по нарочитом наређењу немачке Врховне команде оружаних снага с циљем да тамо успоставе непрекидан фронт и повежу га са снагама у Срему, на Дунаву и Драви и на тај начин створе повољније услове за извођење тзв. „Велике операције" у Мађарској и у Југославији, као и простор за мобилизацију људских и привредних потенцијала за даље вођење рата.

Суочена са могућношћу да јој у долини Дрине буду уништене снаге од преко 20.000 војника, немачка Команда Групе армија „Е", у сагласности са њеним вишим командама, донела је одлуку да све своје јединице у долини Дрине, од Дрињаче до Зворника, извуче у долину Саве, односно у рејон Бијељина — Брчко — Винковци.

Циљ ове операције био је да се за најкраће могуће време извуку ка рејону Бијељине све немачке јединице које су се под командом генерал-лајтнанта Хелмута Фриба (Helptil; Епеђе), команданта 22. гренадирске дивизије, налазиле у окружењу у долини Дрине од Дрињаче до Зворника.

Правац пробоја био је усмерен дуж пута који од Зворника води левом обалом Дрине ка Бијељини, уз постепену изградњу заштитничких положаја на оба бока.

Спортско такмичење бораца 2. пролетерске бригаде у надвлачењу конопца, Бадовинци 1945 (из фототеке Народног музеја у Чачку)

Једно минобацачко одељење из 17. дивизије за време једног гађања непријатељских положаја код Бијељине, марта 1945 (из фото-архиве Војног музеја у Београду)

Прослава годишњице формирања 7. српске бригаде у селу Горњи Рахић код Брчког, 7. фебруара 1945 (из албума генерала Миладина Ивановића)

Радојица Ненезић (лево), командант 28. дивизије, и Блажо Мраковић, политички комесар 28. дивизије (из албума генерала Николе Крајшића)

Штаб Бродске бригаде 28. дивизије (стоје слева надесно): Здравко Ускоковић, начелник штаба, Јован Милаковић Радован, командант, референт санитета, Иван Крмпотић, политички комесар и други (из албума генерала Николе Крајшића)

Штаб 28. дивизије, тренутак при одласку на нову дужност политичког комесара дивизије Ђура Кладарина (слева надесно): Ђуро Кладарин, Љубица Вукелић, куварица штаба дивизије, Анкица Максић, комесар Пратећег батаљона 28. дивизије, Звонко Луцић официр ОЗН-е 28. дивизије, Никола Крајшић, оперативац у штабу дивизије, и Блажо Мраковић, новопостављени политички комесар 28. дивизије (из албума генерала Николе Крајшића)

Команда 25. дивизије на смотри 18. српске бригаде (слева надесно): Рајко Танасковић, командант, Милојица Пантелић, политички комесар, и Анте Милић, командант 18. бригаде (из албума генерала Милоша Станимировића)

Целокупна територија северно од линије Зворник — Добој и на север до линије ушће Драве — Врпоље припадала је командном подручју 34. армијског корпуса, који је изводио одбрану на сремском фронту. Због тога је, после донете одлуке о извлачењу 22. гренадирске дивизије у Посавину, иста била потчињена 34. армијском корпусу.

Поступајући у духу донете одлуке, Штаб 22. гренадирске дивизије повукао је у току 11. фебруара и коћи 11/12. фебруара део својих снага са десне обале Дрине и формирао нову претходничку борбену групу. То је био ојачани 47. гренадирски пук, коме је дат задатак да продире ка Бијељини осигуравајући се према западу. Извршавајући добијени задатак, овај пук је 12. фебруара пробио фронт на одсеку 16. бригаде 25. дивизије и овладао Козлуком. Истовремено, немачке јединице су напустиле Дриначу и све положаје јужно од Јошаничке реке. Наредног дана, 12. фебруара, повучене су све снаге са десне обале Дрине. Ноћу 12/13. фебруара из Зворника је извучен највећи део транспортних средстава, склоњен и маскиран по селима северно од Зворника.

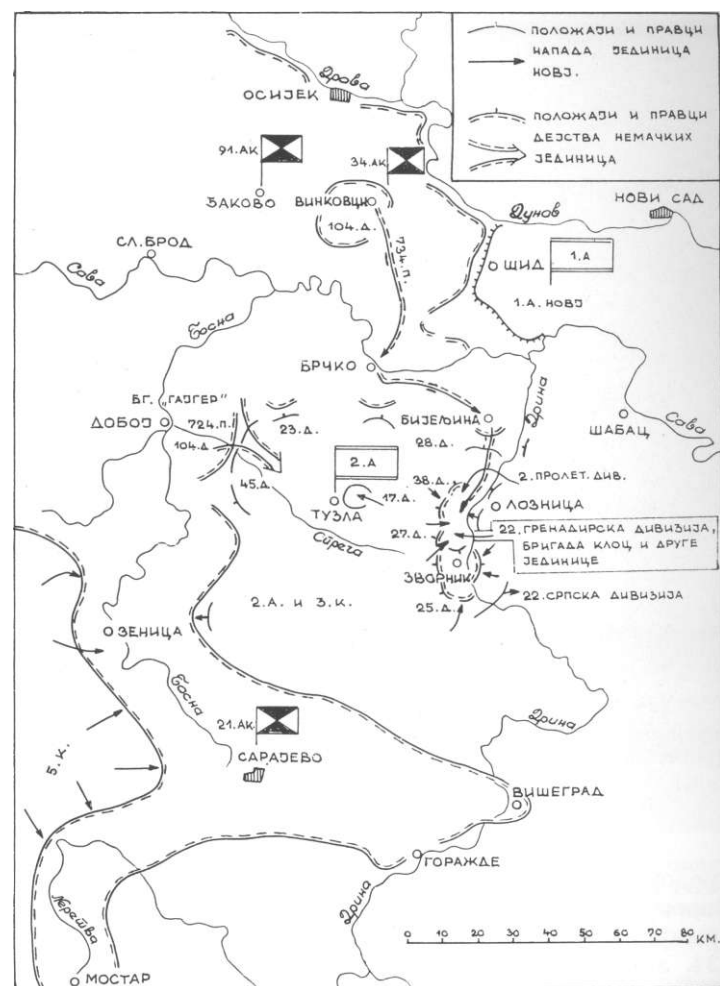
Јединице 2. армије су 12. фебруара извршиле регруписање својих јединица, у духу заповести Штаба армије од претходног дана, и водиле оштре борбе на фронту 22. и 25. дивизије.

У току 13. фебруара 47. гренадирски пук је продужио са нападом у рејону Козлука и до краја дана гхродро до села Православни и Муслимански Шепак. Ево шта о томе пише Фридрих Аугуст фон Меч у својој књизи „Историја 22. пешадијске дивизије“:

„Предлог дивизије да повуче јужно крило са Дриначе на Зворник одобрила је Група армија под утиском тешких губитака. По завршетку задатка на десној обали Дрине, 47. гренадирски пук био је спреман за даљи продор према северу. У Јањи и Бијељини налазила су се јака немачка упоришта албанских јединица 7. СС — брдске дивизије „Принц Еуген“. Пук је имао задатак да што пре продре до ових упоришта како би опет дошао до базе за снабдевање. Тако је 47. пук са 4. батаљоном баш као својевремено и 65. гренадирски пук био снабдевен храном, муницијом и дивизијским задњим резервама погонског горива, за самосталну борбу независно од дотура. Пук је наступио 12. 2. и водећи борбу достигао 13. увече планински масив код Мусл. Шепак — а и заузео само место. Пук је стално морао да раздваја снаге како би се бранио од противника који је нападао из западног правца.“

Ток догађаја од 12. и 13. фебруара коначно је отклонио претпоставку у Штабу 2. армије да ће немачка групација из рејона Зворника кренути на Тузлу. Постало је јасно да је она кренула правцем Зворник — Бијељина. Штаб армије је брзо реаговао и 13. фебруара издао наређење 2. пролетерској дивизији да пређе Дрину код Брањева и поседне положаје у рејону Муслимански Шепак — Православни Ројчевић, са задатком да опкољеној немачкој групацији не дозволи пробој ка Бијељини.

Исто тако, Штаб 2. армије издао је током 13. фебруара наређење јединицама 22, 25, 27. и 38. дивизије да поново отпочну нападе за уништење непријатељских јединица у долини Дрине. Том приликом је наређено да 8. бригада 22. дивизије напада непријатељску заштитницу на делу фронта код Зворника

Замисао Г.А. „Е“ за операцију извлачења немачких снага из долине Дрине

од брда Млађевца до села Марчићи, да 25. дивизија напада на фронту од Ахметовог брда до села Китовнице са задатком да, у садејству са 8. српском бригадом, ослободи Зворник, да 27. дивизија једном бригадом овлада путем Власеница — Соколаца а са друге две бригаде поседне линију фронта од села Китовнице до села Малешина, са задатком да изврше напад правцем ка Тршићу и Хану, да 38. дивизија одмаршује на север и поседне линију фронта од Јусића до Јасенице и да у рејону Градаца ухвати везу са деснокрилном јединицом 2. пролетерске дивизије. Задатак ове дивизије био је да напада правцем Јасеница — Скочић.

У периоду од 14. до 18. фебруара биле су се разбуктале борбе од Зворника до Шепака, на фронту дугом око 40 км. Напади јединица 2. армије били су усмерени на пресецање борбеног поретка немачке групације у долини Дрине. Обе стране су у борбу убациле све своје расположиве снаге. Поново је 2. армија била на прагу великог успеха. Немачким јединицама је била понестала муниција. Осетивши да је близу успеха, Штаб 2. армије је на дрински фронт убацио и своју резерву из рејона Тузле — 17. дивизију; ово није било ризично из разлога што су јединице 14. корпуса у долини Спрече већ биле спречиле

Један одред 42. дивизије посео је положаје на доњем току Дрине, половина фебруара 1945 (из албума генерала Бена Руса)

продор непријатеља ка Тузли и разбиле четнике на Озрену. Међутим, успех је изостао: командант Групе армија „Е“ упутио је из рејона Винковаца ојачани 734. ловачки пук у долину Дрине. Истовремено, са овим пуком, за немачке јединице у долини Дрине камионима су упућени муниција, оружје, храна и лекови. Други узрок што 2. армија није успела да потпуно уништи окружену немачку групацију била је несташница муниције, како за пешадијско тако и за артиљеријско и минобаљачко наоружање.

Током 14, 15. и 16. фебруара немачкој групацији у долини Дрине није пошло за руком да пробије фронт 3. српске и 4. пролетерске бригаде. Нарочито жестоке борбе вођене су 14. и 15. фебруара. Положаји јужно од Локањске реке прелазили су из руку у **руке**.

Увидевши да немачка групација уводи све расположиве снаге да би пробила положај 3. српске и 4. пролетерске бригаде у рејону села Шепак, Штаб 2. пролетерске дивизије донео је одлуку и 15. фебруара пребацио на леву обалу Дрине и 6. српску бригаду, код села Брањева, са задатком да поседне положај на линији Брањево — вис Дуга њива.

На свим осталим деловима фронта немачке јединице су успеле да одрже своје положаје, па и на делу фронта Скочић — село Трновица, где су непрекидно нападале јединице 38. дивизије.

Током 16. фебруара чело немачке групације у долини Дрине — 47. гренадирски пук — утврђивало је своје положаје на линији Шепак — Ројчевић — Градац и на њих доводило нове јединице. Током овог дана оне су једва одолеле нападима 3. српске и 4. пролетерске бригаде, које су продрле у немачке положаје, и то: 3. српска све до поља Шеница ада, 4. пролетерска до села Муслимански Ројчевић.

Исто тако, овога дана је из Бијељине кренуо у напад ка Јањи и Модрану ојачани 734. ловачки пук 104. ловачке дивизије. Овај пук је сломио отпор Бродске бригаде 28. дивизије, на положајима у рејону Јања — Чардачине — Букова Грета, и успео да овлада линијом Којчиновац — Модран. Бродска бригада је посела наредни положај на линији Јања — река Модран — село Зоховац. Шеста српска бригада добила је наређење да напусти положаје код села Брањева и крене ка Јањи, поседне нове положаје на десној обали реке Брезовице и Гловаче до села Докнића, са задатком да спречи даље продирање 734. ловачког пука ка Брањеvu.

Поред тога, Штаб 2. армије издао је 16. фебруара наређење да 17. дивизија, без једне бригаде, одмаршује у рејон Зворника. Задатак јој је био да поседне положаје на линији брдо Перуника — Китовница и крене у напад да би овладала линијом Јардан — Кучић Кула. Једну бригаду имала је да упути преко Мајевице ка Брчком са задатком да поседне положаје у рејону Челића и не дозволи непријатељу да из Бијељине и Брчког продре ка Тузли.

Током 17. фебруара разгореле су се жестоке борбе на читавом фронту. Претходничка борбена група — 47. гренадирски пук 22. гренадирске дивизије — покушала је да пробије фронт 2. пролетерске дивизије код Шепка, али је наишла на отпор 3. српске и 4. пролетерске бригаде. Увиђајући опасност да 3. српска падне у окружење код села Брањева, Штаб 2. пролетерске дивизије наредио је овој бригади да пређе на десну обалу Дрине, што је она и извршила овог дана до 18 часова и посела положаје од Липнице до Лознице (Лозничко поље).

На делу фронта Јања — Модран 734. пук је 17. фебруара пре сванућа форсирао реку Модран, про-

Скелско место прелаза на реци Сави код Сремске Митровице где је првих дана априла 1945. извршено превозење јединица 22. дивизије из Мачве у Срем (из албума генерала Живка Живковића)

Превозење јединица 22. дивизије преко Босути код села Батроваца 12. априла 1945 (из албума генерала Живка Живковића)

дужио надирање ка Ченгићу и Брањеву и приморао Бродску бригаду да без борбе напусти положај код Јање и поседне нове положаје западно од пута Модран — Брањево.

Пробивши положај Бродске бригаде на реци Модран, 734. пук је 17. фебруара отпочео напад на положаје 6. српске бригаде 2. пролетерске дивизије. После више часова борбе 734. пук је тек пред мрак, уз подршку тенкова и артиљерије, успео да пробије фронт 6. бригаде Брезовица — Гловача и да је примора да се повуче на линију Шкулића ада — школа у селу Јаховац — Рухотине.

Током 17. фебруара, на осталим одсецима фронта у долини Дрине, није било значајнијих промена.

У току 18. фебруара настављене су борбе на читавом фронту од Зворника до Јање и Модрана. Особито су биле жестоке борбе на делу фронта 2. пролетерске дивизије. Јединице 6. српске и 4. пролетерске бригаде, изложене непрекидним нападима два ојачана немачка пука са севера и југа, одолевале су читавог дана и нису дозволиле њихово спајање. То је немачким јединицама успело тек код Брањева ноћу 18/19. фебруара. Штаб 2. пролетерске дивизије издао је наређење бригадама да поседну положаје западно од пута Зворник — Бијељина на линији вис Градац — Доња и Горња Пилица — село Кацевац.

Као што се из изложеног види, тек после 35 дана непрекидних борби, од Соколца на Романији до Шепка (20 км северно од Зворника) немачка групација, која је била упућена у долину Дрине ради успостављања и изградње дринског фронта, успела је да успостави борбени додир са немачким јединицама на јужном крилу сремског фронта. Међутим, овај борбени сусрет није био онакав како га је планирала немачка Врховна команда.

Истог овог дана, 18. фебруара до 24 часа, под притиском јединица 8. српске бригаде 22. дивизије и 6. пролетерске бригаде 17. дивизије, немачки заштитнички одред — 65. гренадирски пук — био је присиљен да напусти Зворник и положаје северно од града до села Каракаја.

Ослобођењем Зворника поново је успостављена веза између оперативних и позадинских јединица и установа 2. армије. Оперативни поредак поремећен 3. фебруара поново је успостављен после веома тешких борби у непрекидном трајању од 15 дана.

После спајања јединица 734. ловачког пука са јединицама 22. гренадирске дивизије наступио је период борби са немачким заштитницама и побочницама. У овом периоду је било само неколико оштрих борби које су водиле јединице 17. дивизије ради ослобођења Козлука. Штаб 2. армије, 20. фебруара 1945. наредио је извлачење из борбе јединица 3. корпуса ради одмора, реорганиза^цје и попуне. Три дана раније извучена је и 25. дивизија. Задатак „протеривања“ немачке групације од Козлука ка Бијељини Штаб армије је ставио у задатак 17. и 2. пролетерској дивизији.

После ослобођења Зворника јединице 6. пролетерске и 2. крајишке бригаде 17. дивизије продужиле са нападима на заштитнички одред немачке групације код Козлука на линији Тршић — Малешин. И поред низа веома оштрих борби вођених читавих шест дана и шест ноћи, ове две бригаде, првенствено због несташнице муниције, нису успеле да ослободе

Прва помоћ рањеном борцу 5. српске бригаде 12. априла 1945 (из албума генерала Драгослава Радисављевића)

Козлук. Тек у току ноћне борбе 24/25. фебруара око 24 часа, немачки заштитнички одред био је присиљен да се повуче из Козлука и одступи ка Ројчевићу и Православном Шепку.

У току борби вођених 25. фебруара јединице 4. и 6. пролетерске и 2. крајишке бригаде успеле су да у 18 часова овладају рејоном Ројчевић — Муслимански Шепак и избију јужно од Брањева и Доње Пилице.

Наредног дана, 26. фебруара у 20 часова, јединице 2. крајишке и 6. српске бригаде наставиле су гоњење заштитничког одреда немачке Дринске групације и до јутра 27. фебруара избиле испред Јаховца, где су задржане веома добро организованом ватром.

Током 26. фебруара, по наређењу Врховног штаба, све јединице 2. пролетерске дивизије смењене су са положаја и враћене на десну обалу Дрине, а њихове положаје према Јањи преузеле су јединице 17. и 28. дивизије.

Наредна два дана јединице 17. и 28. дивизије продужиле су са борбама ради протеривања заштитница немачких снага из рејона Модрана и Јање ка Бијељини, али у томе нису успеле.

Према подацима узетим из књиге Фридриха Аугуста фон Меча, 22. гренадирска дивизија је у времену од 15. јануара до 25. фебруара 1945. водила са јединицама 2. армије 290 борби у којима је утрошила близу 100 тона пешадијске и исто толико тона артиљеријске муниције. За ово исто време инжињеријске јединице ове немачке дивизије уклониле су 164 mine и изградиле 143 моста.

Током извођења операције уништења опкољене немачке групације у долини Дрине, јединице 2. армије имале су скоро непрекидну подршку сопственог ваздухопловства коју су остваривале 42. јуришна и 11. ловачка дивизија.

Јединице су подржаване кад год је то временска ситуација дозвољавала. Особито напрезање сопствене борбене авијације било је 9. и 11. фебруара и касније

све до 22. фебруара. У току подршке јуришни бомбардери су извршили близу 500 авио-полета. Бомбардовањем и митраљирањем уништена су 2 тенка, уништено или оштећено око 300 моторних возила, око 200 запрежних кола, ућуткана су 24 топа земаљске и 14 топова противавионске артиљерије, изазвано је око 70 пожара и експлозија и убијено или рањено око 500 непријатељских војника.

Према немачким извештајима, оборена су два наша авиона. Међутим, према извештају 42. јуришне дивизије, 421. јуришни пук изгубио је само један авион Ил-2, који је погођен 22. фебруара у рејону Бијељине али се принудно спустио у рејону Православног Шепка. Ево шта је о дејству ЈРВ написао аутор књиге „Историја 22. пешадијске дивизије“ Фридрих Аугуст фон Меч:

„Упорни напади авиона, уз истовремено ангажовање од 8 до 12 јуришних авиона, наносили су нам тешке губитке пре свега код колоне извиђачког батаљона.“

У току 45 дана борби од Соколца на Романији до Јање код Бијељине, немачке јединице у саставу групације која се борила у долини Дрине имале су око 1.300 мртвих и рањених и око 700 промрзлих и болесних. Ове податке наводи Фридрих Аугуст фон Меч у својој књизи. По свему судећи, ови подаци се односе само на 22. гренадирску дивизију. Међутим, у саставу немачке групације били су још и 963. тврђавска бригада, 1004. и 1005. тврђавски батаљон и неке усташко-домобранске јединице. Због тога се ова цифра може повећати.

Према наводима Штаба 2. армије у извештају Врховном штабу НОВ и ПОЈ од 22. фебруара 1945. за период 1. до 20. фебруара, непријатељски губици су били 1.588 мртвих, 2.400 рањених и 11 заробљених војника. Губици 2. армије износили су 715 мртвих, 1.759 рањених и 54 нестала војника, подофицира и официра.

НЕМАЧКА ОПЕРАЦИЈА „ВУКОДЛАК“

Замисао за ову операцију, вероватно, датира још од децембра 1944, када су јединице 16. војвођанске и 233. дивизије Црвене армије прешле Драву код Чађавице и Вировитице, успоставиле мостобране и спојиле се са јединицама 6. (славонског) и 10. (загребачког) корпуса на ослобођеној територији Славоније.

Пошто током децембра 1944. и јануара 1945. немачке јединице нису успеле да овладају долином Драве и ликвидирају успостављене мостобране на њеној десној обали, немачка Врховна команда је донела одлуку да се крајем јануара и почетком фебруара изведе операција за ликвидацију вировитичког мостобрана и успостављање непрекидног немачког фронта на Драви. Та операција је носила шифрован назив „Вукодлак“ („^ећптоК“).

Идеја маневра у операцији „Вукодлак“ састојала се у томе да се снажним ударима ра истока и запада разбију главне снаге 3. армије на вировитичком мостобрану, а потом да се поседне десна обала Драве и на њој изгради стабилан фронт који ће обезбедити леви бок и позадину снага Групе армија „Е“ на сремском фронту и у Босни.

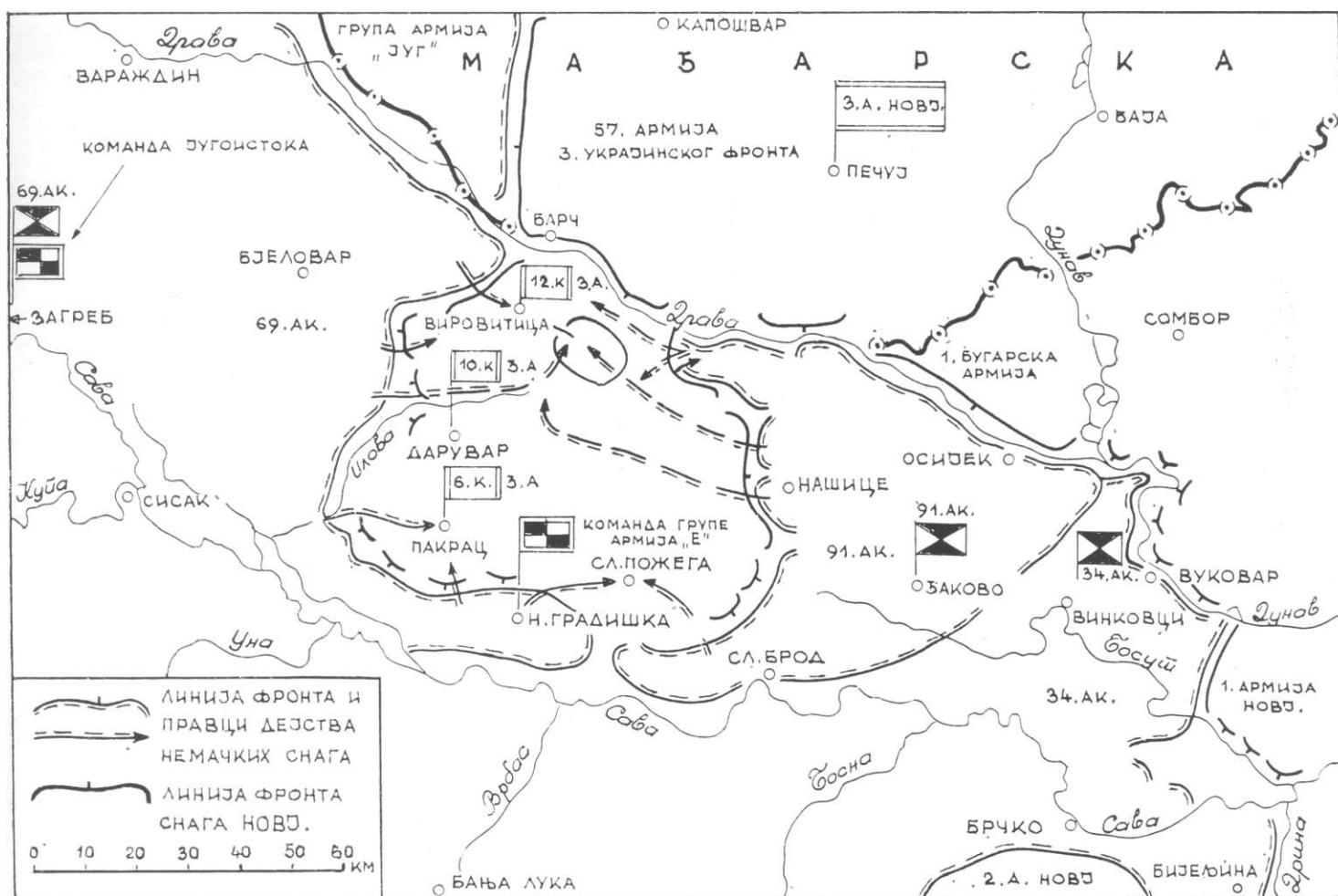

Миладин Ивановић, командант 23. дивизије (лево), и Војик Јовановић, командант 7. српске бригаде, у селу Горњи Рахић код Брчког, на прослави годишњице бригаде 4. фебруара 1945 (из албума генерала Миладина Ивановића)

За извршење операције „Вукодлак“ било је предвиђено да се ангажују снаге 69. и 91. немачког корпус јачине око шест дивизија. Снаге ова два корпуса требало је да се групишу јужно и западно од вировитичког мостобрана.

У Источној групи налазиле су се снаге 91. армијског корпуса којим је командовао генерал-лајтнаш Вернер фон Ердмансдорф. Овај корпус је имао у свом саставу Борбену групу „Фишер“, 297. пешадијску, 7. СС дивизију „Принц Еуген“ и Полицијску дивизију „Штефан“ — укупно око 30.000 војника. Његов задатак је био да брзим продором општим правцем Нашице — Вировитица расече снаге 3. армије и после спајања са Западном групом у рејону Вировитице ликвидира мостобран јужно од реке Драве. Полицијска дивизија „Штефан“ требало је да из рејона Славонског Брода продре ка Кутјеву и садејствује са 7. СС дивизијом. Распоред и задаци јединица корпус били су следећи:

Борбена група „Фишер“, којом је командовао генерал-мајор Адолф Фишер, имала је у свом саставу делове 264. дивизије, 11. пук 11. ваздухопловно-пешадијске дивизије, 18. полицијски пук и 68. оклопни извиђачки батаљон са око 20 тенкова. Њен задатак је

Замисао команде Југоистока за операцију „АхилгоИ" — „Вукодлак" фебруара 1945.

4

Командант Чехословачке бригаде „Јан Жишка" Јосип Ружичка, погинуо у борби код села Горња Пиштана 6. фебруара 1945.

био да из рејона Чађавице продире главнином снага преко села Сенковац ка Подравској Слатини и на тај начин садејствује с 297. дивизијом а слабијим снагама да продире правцем Носковци — село Сопје — село Вашка, поседне обалу Драве и тиме штити десни бок 91. корпуса.

Двеста деведесет седма пешадијска дивизија, са 202. тенковским батаљоном, имала је задатак да из рејона Ђурђеновца продире општим правцем Ђурђеновац — Чачинци — Подравска Слатина — Вировитица. Седма СС дивизија имала је задатак да из рејона Нашица продире правцем Нашице — Ораховица — Воћин — Пивница. Командно место 91. армијског корпуса у припремном периоду налазило се у Ђакову, а у току операције у Нашицама.

У Западној групи налазиле су се снаге 69. корпуса којим је командовао генерал-лајтнант Хелге Аулеб. У операцији „Вукодлак" овај корпус је ангажовао 1. козачку, 1. усташко-домобранску јуришну, 7. усташко-домобранску брдску дивизију и Јуришну бригаду „Југоисток" — укупно око 30.000 војника. Задатак ових снага био је да брзим продором правцем Бјеловар — Вировитица расече снаге 3. армије и избије у рејон Вировитице. Седма усташко-домобранска брдска дивизија имала је задатак да из рејона Капела — Батрина продире ка Пожешкој котлини и за себе

веже део снага 3. армије. Распоред и задаци јединица корпуса били су следећи:

Прва козачка бригада добила је задатак да из рејона Грубишно Поље напада општим правцем Грубишно Поље — Иваново Село — Пивница — Сухопоље, с тим да се у рејону Пивнице споји са 7. СС дивизијом.

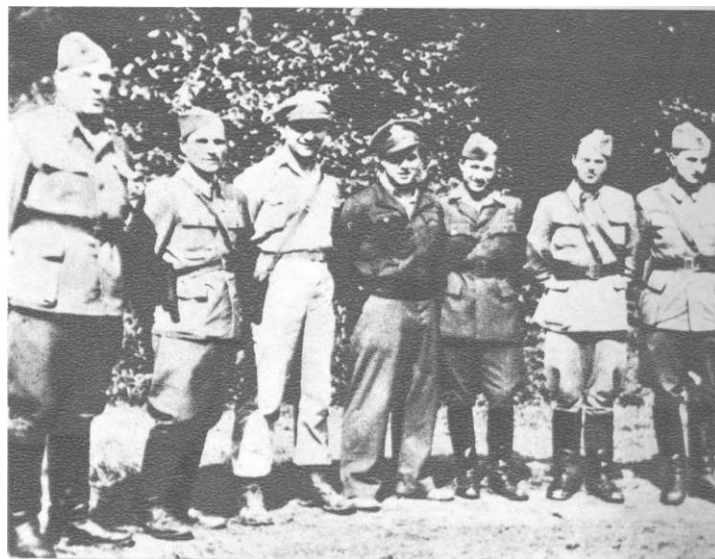
Борбена група „Мошков“ (1. усташко-домобранска јуришна дивизија и 1. пук Павелићевог телесног здруга) имала је задатак да из рејона Бјеловар — Велика Писаница напада гребеном Било-горе општим правцем Бачковица — Вукосављевица — Шпишић Буковица — Вировитица. Друга козачка бригада и Јуришна бригада „Југоисток“ имале су задатак да из рејона Ђурђевац — Питомача изврше напад и продру ка Вировитици и Барчу и непрекидно садејствују с 91. армијским корпусом у ликвидацији вировитичког мостобрана. Командно место* 69. корпуса налазило се у Загребу и Бјеловару.

Из свега напред наведеног произлази да је Команда Југоистока у операцији „Вукодлак“ ангажовала три немачке, једну козачку и две усташко-домобранске дивизије са око 60.000 војника уз подршку два батаљона тенкова и око 200 артиљеријских оруђа разних калибара.

Операцијом су руководили командант Групе армија „Е“ генерал-пуковник Александер Лер и његов начелник штаба генерал-мајор Ерих Шмит Рихберг, са командног места у Новог Градишки.

Трећа армија, под командом генерал-лајтнанта Косте Нађа, политичког комесара пуковника Бранка Петричевића и начелника Штаба пуковника Вукашина Суботића, имала је у свом саставу 12. ударни корпус. У оперативном погледу били су јој потчињени 6. и 10. ударни корпус. Њихов распоред и задаци били су следећи:

Дванаести корпус, под командом генерал-мајора Глиге Мандића и политичког комесара потпуковника

Група војних руководилаца Славоније на Папуку (слева надесно): Владо Јањић, Милан Станивуковић, два енглеска официра — чланови енглеске војне мисије при команди 6. корпуса, Петар Драпшин, Мате Јерковић и Богдан Црнобрна (из албума генерала Вељка Ковачевића)

Јова Капичића, имао је у свом саставу 16, 36. и 51. дивизију, укупне јачине од око 28.000 бораца. Корпус је био распоређен на вировитичком мостобрану са задатком да организује одбрану мостобрана на источном и западном делу његове основице.

Тридесет шеста дивизија да организује одбрану на западном делу мостобрана од Драве код Новог Марофа па на југ до виса Сијечица на гребену Било-горе. Педесет прва дивизија налазила се на источном делу мостобрана од пустаре Цигањуша код Великог Растовца па преко Адолфовца и реке Чађавице до Горњег Предријева на Драви. Шеснаеста дивизија

Јединице 3. армије приликом повлачења преко Драве, код Барча, фебруара 1945 (из фото-архиве Војног музеја у Београду)

Јован Веселинов и Коста Нађ (трећи и четврти слева) са штабом 51. дивизије у селу Петловцу у Барањи, марта 1945 (из фото-архиве Музеја социјалистичке револуције Војводине)

Фудбалске репрезентације 6. и 10. корпуса уочи утакмице (слева надесно — окренути леђима): Богдан Црнобрша, Вељко Ковачевић и Иван Матанчић, политички комесар батаљона и познати међународни фудбалски судија (из албума генерала Вељка Ковачевића)

налазила се у другом ешелону 12. корпуса. Са две бригаде је организовала одбрамбене положаје на реци Чађавици и на каналу Југовац Прекоп а са једном бригадом одбрану рејона Бакића и Грабића. Прва бригада ове дивизије налазила се на ужем мостобрану код Барча, где је уређивала положаје за одбрану на линији села Нетеча — Горње Базје — Дијелка — Црни Затоњ. Командно место 12. корпуса налазило се у Подравској Слатини.

Шести корпус, под командом генерал-мајора Вељка Ковачевића и политичког комесара пуковника Отмара Креачића, имао је у свом саставу 12. и 40. ударну дивизију, Артиљеријску бригаду, Диљски и Пожешки НОП одред и Диверзантски одред — укупно око 12.000 бораца. Корпус је имао задатак да делом снага учествује у одбрани источног дела вировитичког мостобрана а осталим да организује одбрану слободне територије Славоније на источном и јужном делу фронта Нашице — Левањска Варош — јужне падине Диљ-планине и Пожешке горе. Распоред и задаци јединица корпуса били су следећи:

Дванаеста дивизија, без 4. бригаде, имала је задатак да организује одбрану источног дела вировитичког мостобрана од Зољана, код Нашица, па преко Горње Мотичине, Валеновца, Феричанаца, Зденаца и Баре до пустаре Цигањуша, где би се спојила са фронтом 51. дивизије.

Први и други батаљон 4. бригаде 12. дивизије и Диљски НОП одред имали су задатак да руше железничку пругу Београд — Загреб од Нове Капеле до Врпоља, као и железничку пругу Врпоље — Осијек, и да бране слободну територију Славоније са истока од Ђакова и са југа од Славонског Брода и Батрине.

Пожешки НОП одред имао је задатак да руши железничку пругу Београд — Загреб од Нове Капеле до Нове Градишке и да брани слободну територију Славоније од продора непријатеља са југа од Нове Капеле и Нове Градишке ка Славонској Пожеги.

Артиљеријска бригада 6. корпуса била је у формирању и са делом јединица подржавала је 12. и 40. дивизију.

Диверзантски одред 6. корпуса имао је задатак да руши железничке пруге Београд — Загреб и Врпоље — Осијек, као и објекте на свим путевима на неослобођеном делу Славоније.

Десети корпус, под командом генерал-мајора Владимира Матетића и политичког комесара пуковника Ивана Шибла, имао је у свом саставу 32. и 33. дивизију. У току борби за одбрану вировитичког мостобрана 10. корпусу је била потчињена 40. дивизија 6. корпуса, ојачана 4. бригадом (без 1. и 2. батаљона) 12. дивизије. Јачина корпуса без јединица које су му биле потчињене у тактичком погледу износила је око 9.000 бораца. Распоред и задаци јединица корпуса били су:

Тридесет друга дивизија организовала је одбрану слободне територије Славоније од левог крила 36. дивизије 12. корпуса па на југ до реке Грђевице код Горње Ковачице. Задатак дивизије био је да спречи продор непријатеља преко гребена планине Било-горе ка Вировитици.

Четрдесета дивизија 6. корпуса, са 4. бригадом 12. дивизије (без 1. и 2. батаљона), била је распоре-

Брдска артиљерија 6. корпуса са брдским топовима 75 шш М 15, заплењена у Пакрацу септембра 1944, са послугом састављеном од домобрана који су прешли на страну НОВЈ (из албума генерала Вељка Ковачевића)

Тенковска јединица 6. корпуса са заплењеним тенком „Хорч-кис“ у Дарувару (из албума генерала Вељка Ковачевића)

Генерал Вељко Ковачевић (лево), командант 6. корпуса, и Богдан Црнобрња, заменик команданта корпуса за позадину, марта 1945, у Дарувару (из албума генерала Вељка Ковачевића)

ђена за одбрану слободне територије Славоније са тежиштем на правцима који из долине реке Илове воде преко Грубишног Поља ка Вировитици и Дарувару и од Банове Јаруге ка Пакрацу. Њени предњи положаји протезали су се од Грђевице код Велике Барне па на југ западно од Великих Зденаца, а одатле левом обалом Илове до Антуновца.

Операцијом за одбрану вировитичког мостобрана руководио је Штаб 3. армије, са командним местима у Барчу и Вировитици.

Операција „Вукодлак“ почела је 6. фебруара 1945. у 6.30 часова. Пешадијске јединице 297. и 7. СС дивизије кренуле су у напад уз снажну подршку артиљерије и тенкова. Отпочео је неравноправан бој јединица Осјечке и Чехословачке бригаде 12. дивизије са вишеструко надмоћнијим непријатељем. На фронту широком више од 15 км две партизанске бригаде са оскудном подршком малобројне артиљерије храбро су одолевале нападима двеју немачких елитних дивизија подржаваних артиљеријом и тенковима.

У току дана 6. фебруара немачки 91. армијски корпус ангажовао је у борби главнину својих снага и присилио две бригаде 12. дивизије да после жестоких окршаја и борби прса у прса напусте прво свој главни положај на линији Горња Мотичина — Валеновац — Феричанци — Зденци, а потом и свој резервни положај на линији Дузлук — Ораховица — поток Ораховица и поседну за одбрану положаје на линији Кочак — Хумљани — Миклеуш. У току борби, на положају Чехословачке бригаде код Горње Пиштане погинуо је њен командант мајор Јосип Ружичка.

На фронту 51. дивизије Борбена група „Фишер“ није у току 6. фебруара вршила никакве нападе и у њеном борбеном распореду нису извршене веће промене. Међутим, због продирања 297. и 7. СС дивизије ка линији Чачинци — Ораховица, команда 51. дивизије наредила је да њена 14. бригада напусти дотадашње положаје и поседне нове на левој обали Воћинске реке. Исто тако, по њеном наређењу 8. бригада, која је тада била у дивизијској резерви, посела је положаје у рејону Буковице и Миклеуша. У истом рејону је посела ватрене положаје и Артиљеријска група за подршку 7. и 14. бригаде.

Шестог фебруара отпочеле су борбе и на фронту 69. немачког корпуса. Напад је извршила 1. козачка бригада из рејона Херцеговац — Велики Грјевац на положаје 32. дивизије 10. корпуса и 40. дивизије 6. корпуса НОВЈ. После борби вођених 6. фебруара, 1. козачка бригада је успела да на фронту наше 32. дивизије овлада Горњом Ковачицом, а на фронту 40. дивизије Великим Зденцима. Због оваквог развоја ситуације 32. дивизија је своје лево крило повукла на линију Зрињска — Мали Грјевац, а 40. дивизија на линију Велика Барна — Грубишно Поље — Пољани — рибњаци код Горњег Луга.

Другог дана операције у рано јутро 7. фебруара, јединице 297. и 7. СС дивизије 91. немачког корпуса отпочеле су, уз подршку артиљерије и тенкова, да нападају на положаје 8. бригаде 51. дивизије и на положаје Осјечке и Чехословачке бригаде 12. дивизије. На фронту ширине 10 км нападале су три немачке борбене групе. Једна борбена група 297. дивизије успела је да пробије одбрану 8. бригаде 51. дивизије код Миклеуша и овлада овом важном раскрсницом путева који воде ка Подравској Слатини, Воћину

Генерал Вељко Ковачевић, командант 6. корпуса, на железничкој прузи у ослобођеном Дарувару, фебруара 1945 (из албума генерала Вељка Ковачевића)

Генерал Вељко Ковачевић, командант 6. корпуса (лево), и Отмар Креачић, политички комесар 6. корпуса, на планини Папуку за време немачке операције „Папук“, фебруара 1945 (из албума генерала Вељка Ковачевића)

Командант 6. корпуса генерал-мајор Вељко Ковачевић (прв] здесна) у пратњи Ђура Дулића, команданта 12. дивизије обилази строј 12. дивизије, марта 1945. (из албума генерал Вељка Ковачевића)

Генерал Вељко Ковачевић, командант 6. корпуса, са својим куриром Шебеком, пиониром из Кутјева; у Кутјеву почетком фебруара 1945 (из албума генерала Вељка Ковачевића)

и Слатинском Дреновцу. Пробојем фронта и падом Миклеуша у руке непријатеља били су угрожени по локаји Осјечке бригаде код Хумљана. Бојећи с опкољавања, ова бригада се у журби повукла прав пем Хумљани — Четековац. Тако је почео да се осип фронт 12. дивизије, што је искористила једна борбен, група 7. СС дивизије и ударом у бок Чехословачк бригаде присилила је исту на одступање уз падин Папука. Тиме је 7. СС дивизија себи створила услов< да неометано отпочне брзо продирање долином Вој ловице, правцем Пушина — Слатински Дреновац - Горњи Мељани — Секулинци — Воћин. Она је т< учинила током дана и овладала Воћином. Фрон 12. дивизије је био поцепан. Осјечка бригада се нашл у шуми Лужњаковац западно од Миклеуша, где ј успоставила везу са 2. бригадом 16. дивизије, са којот ће се два дана касније повући преко Драве у Мађар ску. Чехословачка бригада са једним батаљоног Осјечке бригаде повукла се у планину Папук.

После овладавања рејоном села Миклеуша, 294 дивизија је продужила са нападом дуж пута Ми клеуш — Подравска Слатина, али је била задржан чврстом одбраном Осјечке бригаде, 2. бригаде 16. ди визије и 8. бригаде 51. дивизије на линији села Це ралије — шума Лужњаковац — лева обала поток Добровина — село Топољак. У ово време Штаб 51. ди визије повукао је 14. бригаду са Воћинске реке на ли нију Топољак — Горње Виљево а 7. бригаду, ка< дивизијску резерву, у рејон села Бакић — Грабић.

Тридесет шеста дивизија требало је и даље д остане на положајима између Драве и гребена Било -горе.

Педесет прва дивизија добила је задатак да своју 6. бригаду повуче на југоисточну ивицу Подравске Слатине, а све остале јединице на леву обалу Чађавице од села Сладојевци па до ушћа у Драву.

На фронту 69. немачког корпуса у току 7. фебруара није било значајнијих борби. Јединице 1. козачке бригаде водиле су борбу с циљем да овладају положајима 40. дивизије 6. корпуса НОВЈ на линији Велика Барна — Грубишно Поље. Међутим, оне нису успеле да у потпуности остваре своје намере. Отпор јединица 40. дивизије био је веома јак па је 1. козачка бригада успела да овлада само положајима у рејону села Пољани.

Трећег дана операције 69. и 91. армијски корпус отпочели су усаглашен напад на читавом фронту око вировитичког мостобрана. На фронту 69. корпуса прешле су у напад све борбене групе, осим оне у рејону Питомаче.

У зони одбране наше 36. дивизије нападала је Борбена група „Мошков“, али је у току 8. фебруара постигла извесне резултате само на левом крилу дивизије.

У зони одбране 32. дивизије нападала је, такође, Борбена група „Мошков“, али су три њена јуриша била одбијена на положајима западно од села Бубањ и Зрињска.

У зони одбране 40. дивизије 6. корпуса, 1 козачка бригада је нападала ноћу 7/8. и у току дана 8. фебруара, а успела је да овлада селима Велика Барна, Грубишно Поље, Велика Ператовица, Иваново Село и Раствовац.

Увиђајући опасност од евентуалног спајања нападних клешта крилних јединица 69. и 91. корпуса, 1. козачке бригаде и 7. СС дивизије у рејону села Пивнице или Ђулавеца, Команда 10. корпуса је хитно довела своју 33. дивизију у рејон Малих и Великих Бастаја, давши јој задатак да спречи даљи продор јединица 1. козачке бригаде ка селу Пивници.

На источном делу фронта све јединице 91. армијског корпуса продужиле су надирање према Вировитици и у извесним моментима стварале драматичне ситуације.

У зони одбране 16. дивизије нападала је 7. СС дивизија са обе стране пута који из Вођина води ка Сухопољу и од Ћералија ка Подравској Слатини.

У току 8. фебруара 7. СС дивизија је, после веома жестоких борби, успела да до пада мрака пробије положаје 4. бригаде 16. дивизије, а неке њене јединице набаци на планину Папук, ка јединицама 6. славонског корпуса, где су и остале све до завршних операција 3. армије у априлу 1945, када су поново ушле у састав своје бригаде.

После пробоја положаја 4. бригаде северно од Вођина, једна борбена група 7. СС дивизије продужила је напад, ломећи отпор јединица 4. и 15. бригаде, и успела да се пробије у рејон Пивнице. Друга једна борбена група 7. СС дивизије водила је веома оштре борбе са јединицама 2. бригаде 16. дивизије на правцима који од села Ћералије и Мацуте воде ка Подравској Слатини и Сухопољу. У току 8. фебруара ова група је продрла све до линије Цабуна — Пивница.

Душан Вукасовић Диоген, командант 36. дивизије, врши смотру јединица 3. марта 1945, у селу Дарди, поводом годишњице формирања дивизије (из фото-архиве Музеја социјалистичке револуције Војводине)

Једна јединица 3. армије у Барањи, пролеће 1945 (из фототеке „Борбе“)

У селу Дарди, у Барањи, 3. марта 1945. прослављена је годишњица формирања 36. дивизије и том приликом предат орден Партизанске звезде 1. реда 6. војвођанској бригади. Бригада је одликована Указом Председништва АВНОЈ-а од 15. XI 1944. Предаји одликовања присуствовали су команданти и политички комесари 16. и 51. дивизије (из албума вицеадмирала Павла Капичића).

У зони одбране 51. дивизије нападе су продужиле 297. дивизија и Борбена група „Фишер“. После кратке борбе, оне су 8. фебруара одбациле јединице 8. бригаде и ушле у Подравску Слатину. Успевши да се уредно повуче, 8. бригада је посела нове положаје на левој обали реке Чађавице у рејону села Сладојевци.

У току 8. фебруара јединице 51. дивизије водиле су огорчене борбе на читавом фронту, а нарочито на правцу главног удара 91. армијског корпуса у захвату пута Подравска Слатина — Вировитица. Изузетно тешке борбе вођене су на положајима код села Сладојеваца, где су, у веома оштрој борби, јединице 91. корпуса заплениле неколико противтенковских топова 51. дивизије. Крајем дана 8. фебруара, јединице 51. дивизије поселе су за одбрану положаје на линији

Трешново Поље — Жиротавље — Будаковац на Драви.

Овакав развој ситуације забринуо је Штаб 3. армије па је, у сагласности са Врховним штабом, издао 8. фебруара наређења штабовима корпуса у којима је регулисао: да се ноћу 8/9. фебруара на леву обалу Драве пребаци сва возећа артиљерија (осим брдске за коју постоје товарни коњи) и све возеће коморе и болнице. Тридесет шеста дивизија добила је задатак да поседне ужи мостобран на линији Драва — Нетеча — Горње Базје — Дијелка — Дпава, са задатком да исти брани по сваку цену док све јединице 12. корпуса не пређу на леву обалу Драве. Јединице 16. и 51. дивизије добиле су задатак да се током дана 9. и ноћу 9/10. фебруара пребаце на леву обалу Драве. Шести и 10. корпус остали су у Славонији, са задатком да се забаце у позадину и на бокове наступајућих колона 69. и 91. немачког армијског корпуса и потом, ослоном на планинске масиве Папука и Псуња, дејствују на комуникације — Шести корпус на комуникације у долини Драве од Ђакова до Вировитице, а 10. корпус од Пакраца до Славонске Пожеге.

Четвртог дана операције, 9. фебруара 1945, оба немачка корпуса отпочела су, уз подршку артиљерије и тенкова, усаглашен напад на читавом фронту од Драве код Питомаче па преко источних обронака Било-горе, Пивнице, источно од Сухопоља па све до Драве код Вашке.

У преподневним часовима 9. фебруара на свим правцима напада 69. и 91. корпуса, осим на правцу који од Подравске Слатине води ка Вировитици, вођене су, мање-више, лакше борбе са заштитницама 12. корпуса. Само су на правцу Цабуна — Сухопоље — Вировитица вођене оштре борбе са заштитницама 16. дивизије. О жестини тих борби говори и податак да су уништена 4 противтенковска топа 16. дивизије, а 2 тенка 91. корпуса била су оштећена. Јединице 297. дивизије успеле су да се око 10 часова пробију ка Вировитици и њоме овладају. Осим тога, на прав-

У селу Дарди у Барањи, почетком марта 1945, поводом предаје ордена Партизанске звезде 1 реда 6. војвођанској бригади одржан је велики збор народа и војске. На трибини су командант и политички комесар 36. дивизије 3. армије Душан Вукасовић (други слева) и Богдан Вујошевић први слева (из фото-архиве Војног музеја у Београду)

Митраљеско одељење 1. војвођанске бригаде у борби на болманском мостобрану марта 1945 (из албума генерала Жике Стојшића)

Овог борца 1. војвођанске бригаде, рањеног у току борби на болманском мостобрану марта 1945, носе у дивизијску болницу (из албума генерала Жике Стојшића)

цу напада 7. СС дивизије јединице 12. дивизије 6. корпуса водиле су веома оштре и упорне одбрамбене борбе на положајима који су се протезали линијом од Кузме до Клиса. Очигледно је да је циљ напада 7. СС дивизије био да омогући бржи продор 1. козачке бригаде и спајање са њом. Међутим, то јој није пошло за руком захваљујући снажном отпору јединица 12. дивизије. О тежини тих борби говори и податак да су, поред погибије команданта Чехословачке бригаде, били рањени командант и начелник штаба 22. бригаде и помоћник комесара 18. бригаде 40. дивизије, а више команданата и комесара батаљона и чета погинуло је или рањено. Губици 6. корпуса износили су 142. мртва и 219 рањених, док је непријатељ имао 1.300 мртвих и рањених.

На фронту немачког 69. корпуса у изворном делу реке Илове и на падинама Било-горе, снаге 6. и 10. корпуса сломиле су све покушаје борбених група под командом усташког генерала Мошкова и белогардејског генерала фон Панвица, да пробију фронт на линији од Бастаје до Велике Ператовице и да се споје са снагама 7. СС дивизије 91. корпуса.

Око подне 9. фебруара отпочело је убрзано повлачење јединица 12. корпуса и Осјечке бригаде 12. дивизије ка ужем мостобрану. При том су заштитнице 51. дивизије водиле доста оштре борбе код Градине и Рушана.

Око 14 часова јединице 69. и 91. армијског корпуса отпочеле су борбе на прилазима ужем мостобрану. Борбе су биле веома жестоке, али јединице 36. и 51. дивизије упорно су браниле мостобран и одбиле све нападе сем код села Дијелка. Међутим, то није пореметило уредно повлачење јединица 12. корпуса преко понтонског моста код Барча. Такође, није успео ни покушај немачке авијације да оштети мост на Драви јер је била одбијена снажном ватропротивавионске артиљерије.

Ноћу 9/10. фебруара настављено је повлачење преосталих јединица 12. корпуса и делова 16. и 51. дивизије и Осјечке бригаде 12. дивизије 6. корпуса, као и 36. дивизије. Све ове јединице су, до 1.30 часова 10. фебруара, уредно и неометано прешле Драву преко понтонског моста, који је затим расклопљен и извучен. Око 4.30 часова мостобран је чамцима напустила и последња заштитница 36. дивизије.

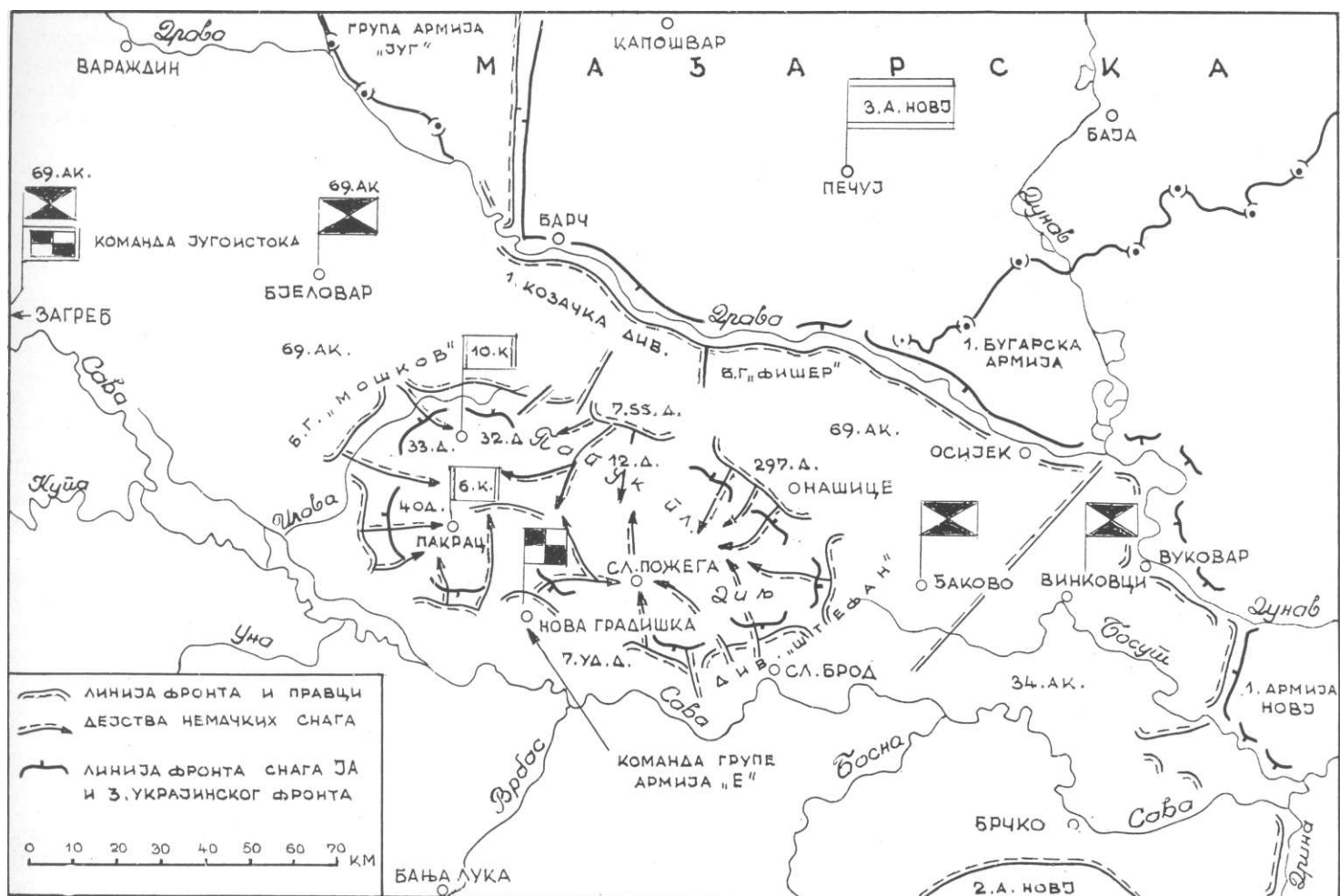
Преко понтонског моста код Барча евакуисани су рањеници 6. и 10. корпуса и више хиљада избеглица са окупираних територија Славоније.

Када су 10. фебруара око 8 часова тенковске јединице 91. армијског корпуса избиле на обалу Драве код Терезиног Поља, биле су дочекане ватром артиљерије 12. корпуса. Немачки тенкисти су одговорили ватром из својих топова и повукли се у заклоне.

Губици 3. армије за време операције „Вукодлак“, од 6. до 10. фебруара, износили су 347 погинулих, 656 рањених и 646 несталих. Губици непријатеља су процењени на око 3.500 мртвих и рањених војника, подофицира и официра.

НЕМАЧКА ОПЕРАЦИЈА „ПАПУК“

Као што је речено, немачка офанзивна операција „Папук“ имала је за циљ да очисти територију Славоније од снага НОВ и ПОЈ, како би обезбедила поза-

Замисао команде Југоистока за операцију „Папук“ — фебруара 1945.

дину немачких фронта у Срему, на Дунаву и на Драви, неометано учешће у планираној стратегијској операцији у Мађарској и северном делу Југославије, као и поуздану везу и саобраћај са својим снагама на фронту у Босни и Херцеговини.

Основна замисао офанзивне операције „Папук“ састојала се у томе да се снагама које су учествовале у операцији „Вукодлак“ и новодоведеним снагама, концентричним ударима са свих страна на слободну територију Славоније, униште све или већина јединица НОВ и ПОЈ у Славонији способних да изводе борбена дејства тактичког и оперативног карактера и заплене њихова ратна материјална средства ускладиштена по славонским планинама. А после уништења ових јединица у Славонији требало је успоставити гарнизоне са полицијским и оперативним јединицама способним да обезбеђују неометан саобраћај у свим правцима кроз Славонију.

У Подравини од Вировитице до Нашица, према северном делу преостале слободне територије у Славонији, биле су распоређене две немачке дивизије и разне немачке полицијске и усташко-домобранске јединице. Седма СС дивизија „Принц Еуген“ била је груписана на простору Вировитица — Воћин са задатком да очисти северне падине Папука, а потом да

главним снагама продре комуникацијом Воћин — Звечево — Каменско — Славонска Пожега а помоћним да наступа са обе стране ове комуникације.

Двеста деведесет седма пешадијска дивизија била је прикупљена на простору Подравска Слатина — Нашице, са задатком да очисти северне падине Папука и Крндије, а потом да продре дуж комуникација од Ораховице ка Кутјеву и од Нашица ка Славонској Пожеги.

Разне усташке и полицијске јединице под командом 7. СС и 297. дивизије наступале су и „прочешљавале“ Папук и Крндију, а потом остале као пседе на свим важнијим местима од значаја за спровођење тоталне окупације „прочешљаног земљишта“.

Према источном делу слободне територије, у региону Ђакова, били су прикупљени један полицијски пук Дивизије „Штефан“, Полицијски одред „Михалсон“, 11. полицијска тенковска чета и 8. ловачки усташко-домобрански пук. Њихов задатак је био да очисте источне делове Крндије и Диљ-планине и источни део Пожешке котлине, оспособе за саобраћај комуникацију која води од Ђакова у Пожешку котлину, успоставе гарнизоне у важнијим местима и, у садејству са јединицама на северном и јужном фронту, уништавају јединице НОВ и ПОЈ.

Према јужном делу слободне територије, у рејону Славонског Брода, Нове Капеле и Нове Градишке, биле су груписане Полицијска дивизија „Штефан“ и 7. усташко-домобранска дивизија. Њихов задатак је био да очисте јужне и северне падине Дил-планине, Пожешке горе и јужне и источне падине Псуња, овладају Плетерницом и Славонском Пожегом и успоставе сталне гарнизоне и окупациони систем власти, као и да обезбеде несметан железнички саобраћај од железничке станице Капела — Батрина до Нашица.

Према западном делу слободне територије Славоније, у рејону Грубишно Поље — Гарешница — Банова Јаруга, биле су распоређене 1. козачка бригада и Борбена група „Мошков“, истог састава као и за операцију „Вукодлак“. Њихов задатак је био да овладају слободном територијом источно од Илове, „прочешљају“ западне падине Папука и Псуња и садејствују са 7. СС дивизијом при овладавању рејоном Каменско, а потом да успоставе гарнизоне у Дарувару, Пакрацу, Липику и другим већим местима западне Славоније и обезбеде несметан саобраћај железничком пругом Банова Јаруга — Сухопоље и на путевима у својој зони дејства.

Придржавајући се директива за даља дејства добијених од Штаба 3. армије у току 9. фебруара, јединице 6. и 10. корпуса водиле су то-

ком 9, 10. и 11. фебруара веома жестоке борбе са јединицама 7. СС дивизије „Принц Еуген“, 1. козачке бригаде и Борбене групе „Мошков“ на северним падинама Папука западно од Воћина и на источним падинама Било-горе у рејону села Бастаји на комуникацији Грубишно Поље — Тулавец. У току ових борби јединице 6. и 10. корпуса нанеле су непријатељу губитке од близу 200 мртвих и рањених војника.

У току 11. фебруара Врховни штаб НОВ и ПОЈ упутио је Штабу 3. армије нову директиву за даља дејства 6. и 10. корпуса, која гласи:

„X и VI корпус да обезбеде просторију: источни део Билогоре — Папук — Псуњ укључујући вароши Дарувар, Пакрац, Липик и да са ове просторије дејствују главним снагама у бок ове непријатељске групе која надире правцем Нашице — Слатина — Вировитица, а једним снагама према Слав. Пожеги на прузи Брод — Банова Јаруга против непријатељске групе у рејону Грубишно поље — Зденци — Гарешница.

Имајте у виду да непријатељске снаге које дејствују у офанзиви против вас одлазе према Вараждину и да ће за собом оставити мале посаде од квислинга. То треба да знају VI и X корпус и да према томе испоље највећу активност да би повратили изгубљено.“

Као што се из цитиране директиве види, Врховни штаб НОВ и ПОЈ није имао обавештења о пред-

Постројене јединице 3. југословенске армије и 133. корпуса Црвене армије у Белом Манастиру, 10 марта 1945, пред одлазак у борбу на болманском мостобрану.

стојећој непријатељској операцији за освајање и „чишћење“ слободне територије у Славонији.

Непосредно после пријема наведене директиве Штаб 3. армије наредио је да јединице 6. корпуса делом снага бране слободну територију у западној Славонији у ширем рејону Пакраца, а другим делом да продру у Пожешку котлину. Десетом корпусу је наредио да брани рејон Дарувара и напада јединице 69. немачког корпуса у Подравини, на источним падинама Било-горе и у рејону Грубишно Поље — Зденци — Гарешница.

Поступајући у духу добијених директива, Штаб корпуса је наредио 12. и 40. дивизији да прекину борбе у дотадашњим рејонима и одмаршују у рејон Дарувар — Пакрац, с тим да 12. дивизија крене ка Пожешкој котлини ради чишћења исте од непријатеља, а 40. дивизија да штити слободну територију фронтом према Бановој Јарузи и Окучанима.

Исто тако, Штаб 10. корпуса издао је наређење да се 32. и 33. дивизија прикупе у рејону Дарувар — Велики Рибњаци на реци Илови да бране слободну територију у Даруварској котлини и нападају јединице 69. немачког корпуса.

Немачка офанзивна операција „Папук“ извођена је у две етапе. У првој етапи, која је трајала од 14. до 16. фебруара, јединице 1. козачке бригаде 69. корпуса нападале су од Грубишиног Поља и Ивановог Села ка Дарувару, али су биле одбијене од јединица 10. корпуса. Јединице 7. усташко-домобранске дивизије нападале су са југа правцем Славонска Пожега — Велика, али су код Тренкова биле одбијене од јединица 12. славонске дивизије 6. корпуса, које су им нанеле губитке од 140 мртвих и 8 заробљених.

Јединице немачког 91. корпуса извршиле су напад на широком фронту од Воћина до Ораховице према гребену Папука и у току дана овлададе комуникацијама Воћин — Звечево — Каменско — Славонска Пожега и Ораховица — Кутјево — Славонска Пожега. Делови 12. дивизије, и поред жестоког отпора током 14. и 15. фебруара на северним и јужним падинама Папука, нису могли да спрече 7. СС дивизију и друге јединице 91. корпуса да овладају гребеном Папука и продру у Пожешку котлину са севера.

У току друге етапе операције, која је трајала од 17. до 22. фебруара, јединице 69. и 91. немачког корпуса (осим 297. дивизије, Борбене групе „Фишер“ и 2. козачке бригаде) извршиле су концентричан напад на јединице 6. и 10. корпуса у рејону Папук — Дарувар — Пакрац — пл. Псуњ.

После жестоких шестодневних борби јединице 69. корпуса — 1. козачка бригада, 1. усташко-домобранска дивизија и Павелићев телесни здруг — успеле су да овладају рејоном Дарувара. У оваквој ситуацији јединице 10. корпуса отпочеле су ноћу 18/19. фебруара извлачење из окружења на запад преко реке Илове и током наредних дана нашле се на просторији Мославине и Бјеловара. Јединице 6. корпуса нашле су се у окружењу у рејону Папука и Псуња. Вођене су даноноћно веома жестоке борбе у којима су јединице 6. корпуса успеле да вештим маневрима избегну уништење својих јединица. Покретљивост и маневар јединица у окружењу отежавали су дубок снег и мноштво људи, жена и деце у збеговима, као и

Штаб 2. војвођанске бригаде са штабом једног пука Црвене армије за време борби на болманском мостобрану, марта 1945 (из фототеке потпуковника Милована Целебџића)

рањеника ван база. То се види из телеграма Штаба 6. корпуса упућеног 22. фебруара Главном штабу Хрватске:

„Све установе и штабови налазе се у шумама. На Псуњу има око 7000 цивила, на Папуку и Равној Гори такође по неколико хиљада. Нарочито тежак проблем имамо са рањеницима. Имамо покретних рањеника са јединицама око 600, а остали су већ по десет дана у бункерима.“

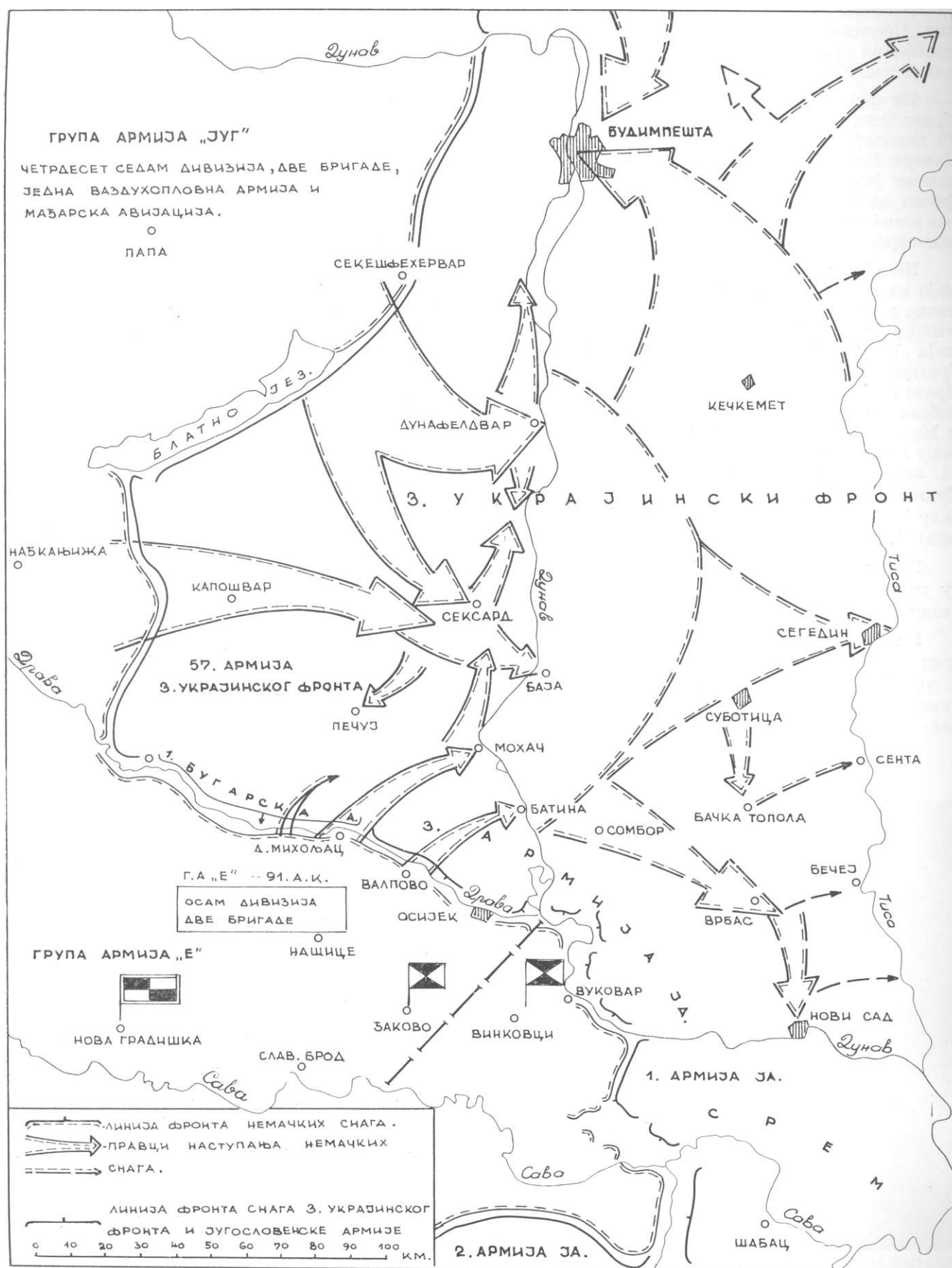
У току офанзивне операције „Папук“ јединице 69. и 91. немачког корпуса, заједно са квислиншким усташко-домобранским јединицама, успеле су да овладају највећим делом слободне територије у Славонији, да овладају и оспособе за саобраћај готово све комуникације. Међутим, оне нису успеле да униште јединице 6. и 10. корпуса.

Са оперативно-стратегијског становишта, немачке офанзивне операције у Славонији обезбедиле су немачкој Команди Југоистока и Групи армија „Е“ већу стабилност фронта у Босни, Срему, на Дунаву и Драви.

НЕМАЧКА ОПЕРАЦИЈА „ПРОЛЕЋНО БУЂЕЊЕ“

Као што је напред истакнуто ова операција је замишљена у немачкој Врховној команди као велика офанзивна операција од које су се очекивали и стратегијски резултати, па чак и преокрет у исходу другог светског рата.

Стратегијски циљ ове операције био је у томе да се на југоистоку Европе поврати под немачку контролу већи део изгубљеног Панонског базена ради обезбеђења извора хране и минералних сировина — угља, нафте, боксита, гвоздене руде и др., да се омогући опстанак фашистичких режима у Мађарској и Хрватској са њиховим оружаним формацијама, нанесу губици Црвеној армији и Југословенској армији и стабилизује немачки стратегијски фронт на југоистоку и југу Европе.

Замисао Немачке стратегијске офанзивне операције
 „ЕгипћинџегНеасчен“ — „Пролетно буђење“ март 1945.

Почетак операције, која је имала шифрован назив „Пролећно буђење“ („ГгаћМп^зепагасћеп“), био је првобитно предвиђен за другу половину фебруара али је каеније померен за прве дане марта 1950.

На фронту између Кошица у Чехословачкој и Драве била је распоређена Група армија „Југ“ са око 50 дивизија, под командом генерала пешадије Ота Велера. Њен задатак је био да, наносећи главни удар између језера Веленце и Блатног језера, пробије фронт одбране 3. украјинског фронта, избије на Дунав између градова Дунапентеле и Сексард и образује мостобран на левој обали реке.

Помоћне ударе имале су да изведу 8. немачка армија на левом крилу 2. украјинског фронта и 2. оклопна армија на левом крилу 3. украјинског фронта, између Блатног језера и Драве, и јединице група армија „Е“ и „Ф“ са осам пешадијских дивизија и две бригаде. Оне су имале задатак да, после форсирања Драве код Валпова и Доњег Михољца, образују мостобран а потом избију на Дунав у рејонима Батине и Мохача и тамо овладају мостовима. Све ове јединице на дравском фронту биле су потчињене Штабу 91. армијског корпуса под командом генерала фон Ердмандсдорфа, чије се командно место налазило у селу Шљивошевци (око 15 км јужно од Доњег Михољца).

За подршку немачких јединица из ваздуха биле су сконцентрисане ваздухопловне снаге немачке 4. ваздушне армије и мађарске ваздухопловне јединице.

На фронту Кошице у Чехословачкој — Дунав — град Тант у Мађарској биле су распоређене јединице 2. украјинског фронта са задатком да сломи напад немачких јединица, а потом пређу у противофанзиву.

На фронту Тант — Блатно језеро — Драва од Питомаче до села Торјанци код Доњег Михољца биле су распоређене јединице 3. украјинског фронта Црвене армије и 1. бугарске армије — са 37 совјетских и шест бугарских дивизија — под командом маршала Фјодора Толбухина. Оне су имале задатак да сломи напад немачке Групе армија „Југ“, а потом пређу у офанзиву правцем Секешфехервар — Папа — Шопрон.

На фронту од Торјанаца до ушћа Драве у Дунав биле су распоређене три дивизије 3. армије под командом генерал-лајтнанта Косте Нађа. Њихов је задатак био да бране фронт у Барањи и спрече да јединице 91. армијског корпуса из Групе армија „Е“ форсирају Драву и успоставе мостобран у Барањи.

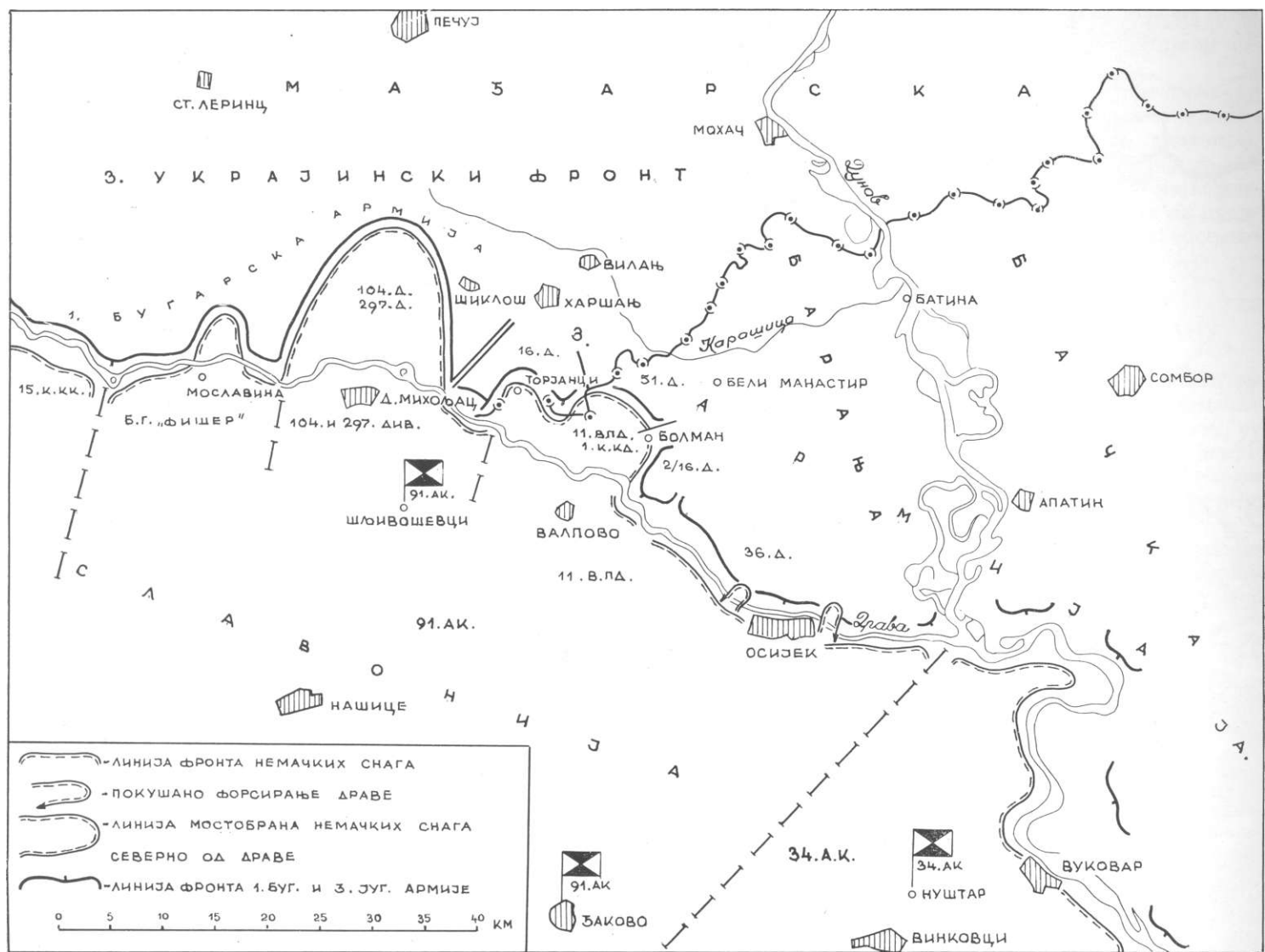
За подршку совјетских и бугарских јединица у саставу 3. украјинског фронта била је у Мађарској базирана 17. ваздушна армија, а за подршку 3. југословенске армије биле су у Срему и Бачкој базиране 42. јуришна и 11. ловачка ваздухопловна дивизија.

НЕМАЧКА ОПЕРАЦИЈА „ШУМСКИ ЂАВО“

Пошто је део немачких снага из састава група армија „Е“ и „Ф“ имао посебан задатак, немачка Врховна команда је планирање и извођење операције поверила Команди Југоистока. Ова команда је све снаге које су имале задатак да изведу операцију форсирања Драве, разбијања фронта који су на левој обали ове реке држале снаге 1. бугарске и 3. армије ЈА и избију на Дунав код Батине и Мохача, ставила у надлежност Групи армија „Е“, а ова команданту 91. армијског корпуса генералу фон Ердмандсдорфу, чији се штаб пре почетка операције налазио у рејону

Смотра јединица 15. војвођанске бригаде „Шандор Петефи“, у Петенду (Мађарска), пред одлазак у борбу на болмански мостобран, марта 1945.

Немачка офанзивна операција „Шумски ђаво“ — „Шумски ђаво“ од 6. до 21. марта 1945.

Ђаково — Нашице, а у току операције у селу Шљивовшеви код Доњег Михољца.

Операција форсирања Драве на фронту 1. бугарске и 3. армије ЈА имала је шифровани назив „Шумски ђаво“ („aMleadM“).

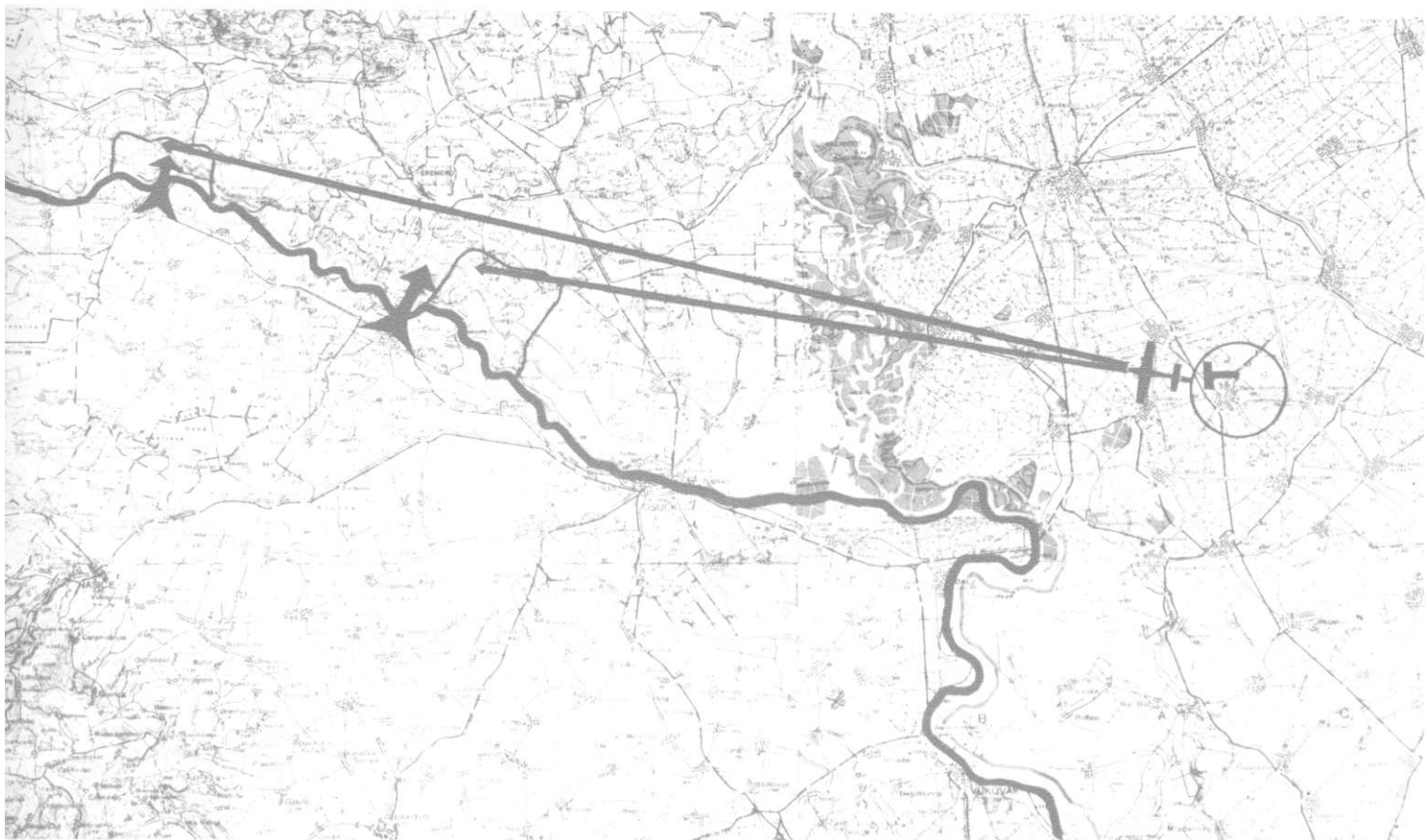
Првобитним планом ангажовања немачких јединица Групе армија „Е“ у операцији „Пролећно буђење“ било је предвиђено да у њој учествују 7. СС брдска, 11. ваздухопловна пешадијска 104. и 297. дивизија и Борбена група „Фишер“. Међутим, због неповољног развоја ситуације за немачке снаге у рејону Мостара и Сарајева, немачка Врховна команда је одлучила да у планираној операцији не учествује 7. СС брдска дивизија, већ да се употреби за стабилизацију ситуације у рејону Сарајева, Травника и Тузле и да се у Барањи уместо ње ангажује 1. козачка коњичка дивизија, која је тада била у формирању.

Извршавајући наређења немачке Врховне команде и Команде Југоистока, Команда Групе армија

„Е“ је наредила да се јединице 11. ваздухопловне пешадијске, 104. и 297. пешадијске дивизије, Борбене групе „Фишер“ и 1. козачке коњичке дивизије обједине у 91. армијски корпус и до краја фебруара прикупе у рејону Осијек — Ђаково — Нашице — Мославина код Доњег Михољца. Овај корпус је добио задатак да, под командом генерала фон Ердмандсдорфа, форсира Драву на одсеку Осијек — Валпово — Мославина, образује мостобране и споји их на линији Вилањ — Шиклош, а потом избије на Дунав код Батине и Мохача.

Једанаеста ваздухопловна пешадијска дивизија била је груписана испред фронта 3. армије на десној обали Драве од ушћа до Валпова. Она је добила задатак да форсира Драву на четири места прелаза: 11. допунским батаљоном код Осијека, 22. ловачким пуком код Нарда, 21. ловачким пуком код Белишћа а 11. пешадијским (физиљирским) батаљоном код села Бистрица.

Остале снаге 91. корпуса груписане су тако што је немачка 104. и 297. дивизија требало да форсирају

Шема дејства југословенског ваздухопловства у току борби за уништење непријатељских мостобрана код Валпова и Доњег Михољца, марта 1945 (из Музеја Југословенског ваздухопловства).

Драву код Доњег Михољца, а Борбена група „Фишер“ код Мославине. Прва козачка коњичка дивизија је била у другом ешелону корпуса и њен задатак је био да прошири успех ка Батини и Мохачу.

После повлачења са вировитичког мостобрана, 12. корпус је био на краћем одмору у рејону између Барча и Сигетвара у Мађарској. У времену од 17. до 21. фебруара корпус је извршио марш и стигао у Барању, где је сменио јединице 1. бугарске армије и посео положаје на левој обали Драве од Торјанаца до њеног ушћа у Дунав; његов је задатак био да не дозволи непријатељу да сћорсира Драву.

Распоред 12. корпуса на дравском фронту био је следећи:

— 16. дивизија посела је положаје на левој обали Драве од Торјанаца до Старог Села са две бригаде на главном положају и две бригаде у резерви;

— 36. дивизија је са три бригаде посела положаје на левој обали Драве од Старог Села до ушћа, а једном бригадом положаје на левој обали Дунава од ушћа Драве до Вуковара;

— 51. дивизија налазила се у резерви корпуса у рејону Батина — Бели Манастир — Кнежеви Виногради.

И поред тога што су извиђачки и обавештајни органи 3. армије ЈА и 1. бугарске армије, као и 3. украјинског фронта Црвене армије, прикупили довољ-

но података из којих се могло закључити да немачка Врховна команда припрема офанзивну операцију у јужној Мађарској, ипак су немачке јединице успеле да 6. марта изненаде и југословенске и бугарске снаге, које су држале фронт на Драви.

Постигавши изненађење, немачке јединице су још у току 6. марта успеле да образују мостобране у Барањи северно од Валпова, Доњег Михољца и Мославине и на њих пребаце довољно јаке снаге које су продирале према Белом Манастиру и Печују.

На осталим деловима фронта у Мађарској Немци су истога дана отпочели офанзиву али, и поред ангажовања две оклопне и једне пешадијске армије, нису ни после 10 дана жестоких борби и бојева постигли значајније успехе.

Пошто је совјетска Врховна команда била већ раније испланирала и припремила своју чувену бечку операцију, наредила је командама 2. и 3. украјинског фронта да 16. марта пређу у офанзиву. Главни удар су нанеле јединице 4. и 9. гардијске армије 3. украјинског фронта. С њима су, ударом јужно од Дунава, садејствовале јединице 36. армије и 2. армијског моторизованог корпуса 2. украјинског фронта.

Током борби вођених од 16. до 22. марта пробијен је немачки фронт северно од Секешфехервара и окружена 6. СС оклопна армија, која се уз тешке губитке извукла из окружења 22. марта. Немачка „велика операција“ је била завршена још једним пора-

зом. Сличну судбину доживео је и напад 2. оклопне армије.

Такав развој ситуације на фронту северно и јужно од Блатног језера омогућио је да се 133. корпус 57. говјетске армије употреби као помоћ 1. бугарској армији. У тешким борбама вођеним од 8. до 15. марта, ове јединице су успеле да зауставе и сломају напад 104. и 297. немачке дивизије на мостобрану код Доњег Михољца.

На фронту у Барањи јединице одморене, попуњене и добро наоружане немачке 11. ваздухопловне пешадијске дивизије успеле су да 6. марта скоро неопажено форсирају Драву и, после пет дана изузетно оштрих борби, 10. марта образују мостобран на линији Болман — Мајска Међа — Барањско Петрово Село — Бистрински Луг, ширине око 10 км и дубине око 8 км.

Од 11. до 17. марта на болманском мостобрану владало је затишје. Као што ћемо касније видети, Немци су ноћу 15/16. марта на мостобран довели неке јединице 1. козачке дивизије с циљем да га прошире. Међутим, због неповољног развоја ситуације на осталим деловима фронта у Мађарској, немачка Врховна команда је 17. марта команданту Југоистока послала телеграм:

„На основу даљег погоршавања ситуације у 6. оклопној армији, Фирер наређује да се припреми повлачење мостобрана код Валпова.”

С обзиром на то да су у сламању ове немачке велике стратегијске операције учествовале и јединице 12. корпуса 3. армије ЈА (16. 36. и 51. дивизија), изложићемо нешто детаљније ток тих борби у којима су се калиле и училе ратне јединице војвођанских дивизија и расла њихова ударна снага за гредстојеће борбе у завршним операцијама за ослобођење наше домовине.

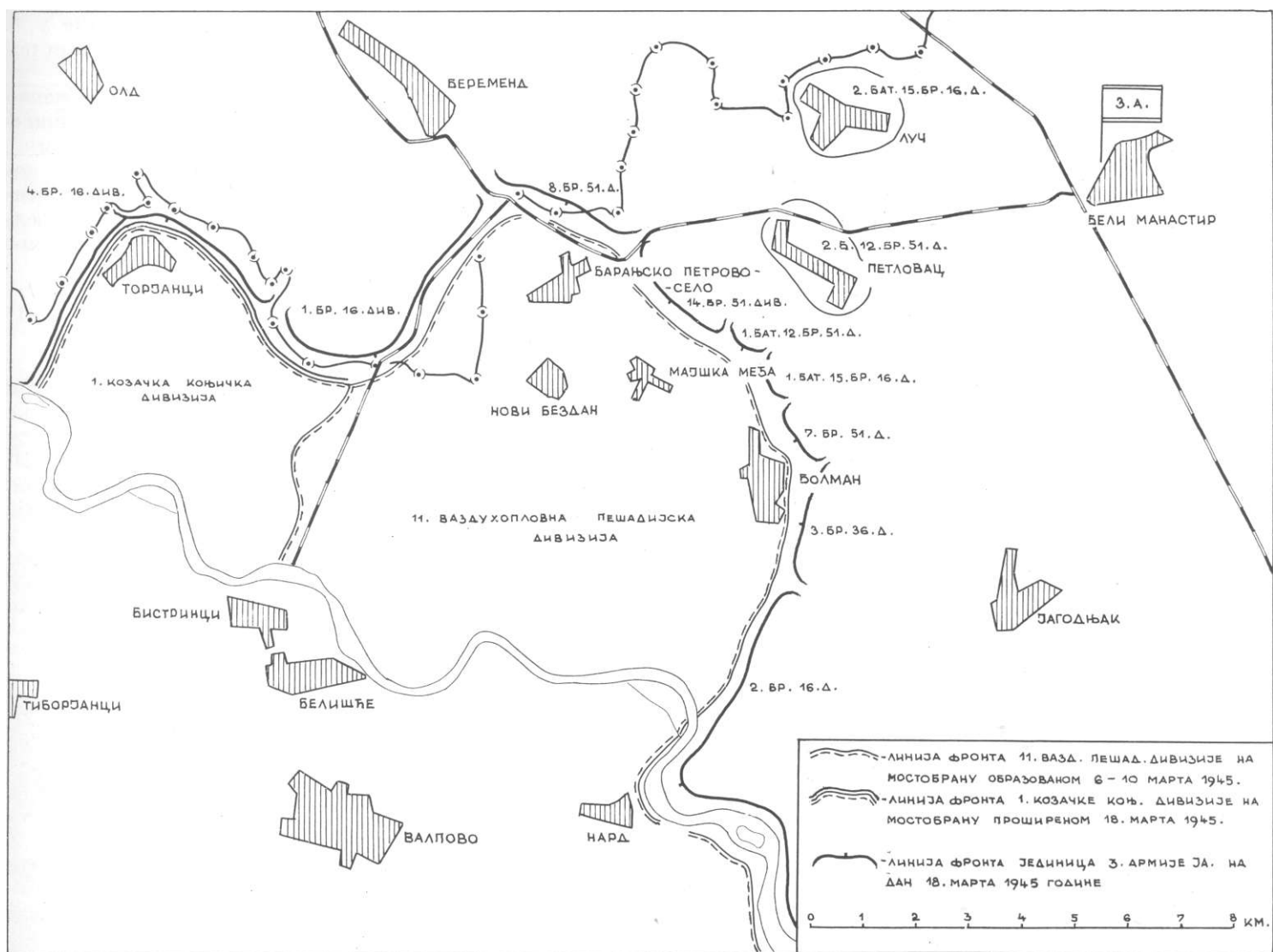
БОРБЕ НА БОЛМАНСКОМ МОСТОБРАНУ

У првим часовима 6. марта 1945. под заштитом мрака отиснуо се преко Драве први талас немачке 11. ваздухопловне пешадијске дивизије. Драву су неопажено форсирали 22. ловачки пук код Нарда, 21. ловачки пук код Белишћа и 11. пешадијски батаљон код Бистринаца. Међутим, 11. допунски батаљон није успео да форсира Драву код Осијека.

Исто тако, немачке јединице су готово неопажено успеле да избију и на Дравске насипе у Барањи и образују мостобран ширине око 10, а дубине око

Команданти савезничких армија Совјетског Савеза, Југославије и Бугарске после завршеног саветовања у Сигетвару (СМађарска), марта 1945, о плану извођења завршних операција на фронтовима у Мађарској и Југославији (слева надесно): совјетски генерал Шорохин, југословенски генерал Коста Нађ, совјетски маршал Толбухин и бугарски генерал Стојчев

Обострани распоред снага на болманском мостобрану 18. марта 1945.

3—4 км. Са овог мостобрана оне су кренуле према Болману и Новом Бездану и заузеле их око 6 часова ујутро.

Током 6. марта вођене су жестоке борбе у којима су учествовале све јединице 16. дивизије и делови 36. и 51. дивизије. Током тих борби јединице 15. војвођанске бригаде успевале су два пута да на јуриш ослободе Болман, али су биле принуђене да га напусте.

Такође није успео ни покушај јединица 16. и 51. дивизије да у ноћном нападу 6/7. марта присиле немачке јединице на одступање ка Драви.

Наредна три дана, увођењем у борбу 11. ловачког пука и 11. физиљирског батаљона, јединице 11. ваздухопловне пешадијске дивизије успеле су да овладају селима Стиљановићевим (Мајска Меја) и Барањским Петровим Селом. На тај начин је створен мостобран ширине и дубине око 8—9 км. Сви покушаји јединица 11. ваздухопловне дивизије да током

дана 10. марта прошире мостобран на правцу ка Белом Манастиру и Беременду били су сломљени од јединица 16. и 51. дивизије.

Од 11. до 17. марта на фронту код Болмана владало је затишје, уз обострану активност извиђачких јединица и артиљерије. Нарочиту активност испољила је млада авијација НОВЈ, која је непрекидно вршила нападе на непријатељску артиљерију и места прелаза код Нарда и Белишћа.

Пошто је немачка Врховна команда 16. марта издала наређење да се напусте мостобрани на Драви код Доњег Михољца, а наредног дана да се напусти и мостобран код Валпова, немачки командант Југоистока одлучио је да прво евакуише јединице Борбене групе „Фишер“ са мостобрана код Мославине, као и јединице 104. и 297. дивизије са мостобрана код Доњег Михољца, па тек онда болмански мостобран.

С циљем да ослаби притисак совјетских и бугарских јединица на немачке снаге на мостобрану код

Доњег Михољца, генерал Лер је наредио да се на болмански мостобран убаци 1. козачка коњичка дивизија и изврши напад правцем Болман — Торјанци — Шиклош.

Напад 1. козачке коњичке дивизије отпочео је 18. марта у подне. После жестоких борби, у којима су учествовале јединице 1. донског и 4. кубанског коњичког пука, као и делови 21. и 22. пука 11. ваздухопловне пешадијске дивизије, непријатељ је успео да пробије фронт наше 16. дивизије и до зоре 19. марта овлада Торјанцима, проширивши основицу мостобрану за још 6 км. На тај начин, непријатељ је успео да на себе привуче снаге 133. пешадијског корпуса Црвене армије и 16. дивизије 1. бугарске армије.

Одмах после ликвидације немачког мостобрана код Доњег Михољца, штабови 3. армије ЈА и 57. совјетске армије направили су план за ликвидацију болманског мостобрана. Према овом плану, напад на немачке снаге требало је да изврше јединице 12. корпуса 3. армије ЈА — 16, 36. и 51. дивизија, 133. корпус Црвене армије и 16. дивизија 1. бугарске армије. Напад за уништење болманског мостобрана требало је да почне 22. марта ујутро. Међутим, непријатељ је наредио повлачење својих јединица преко понтонског моста на Драви код Валпова. Захваљујући прикривеном напуштању положаја на линији мостобрана, Немци су ноћу 20/21. марта неопажено повукли са мостобрана све снаге, сем четири батаљона који су, водећи заштитничке борбе 21. марта, успели да се иако редне ноћи пребаце чамцима преко Драве. Тако је, готово без борбе, ликвидирао болмански мостобран.

У току петнаестодневних борби на болманском мостобрану обе стране су претрпеле знатне губитке у живој сили и техници. Тако, на пример, 16, 36. и 51. дивизија 12. корпуса 3. армије ЈА имале су 616 погинулих, 2.270 рањених и 129 несталих, што укупно износи 2.815 војника и старешина. Између осталих, погинули су командант 36. дивизије пуковник Душан Вукасовић Диоген (погинуо 20. марта 1945) и командант 423. ваздухопловног јуришног пука мајор Милан Малнарић (погинуо 21. марта 1945).

О непријатељским губицима располажемо само податком који је по завршетку рата дао заробљени командант 11. ваздухопловне пешадијске дивизије генерал Хенке. Према његовој изјави, ова дивизија је имала око 200 мртвих и 800 рањених војника и старешина. Према процени ратног команданта 51. дивизије генерала Срете Савића, непријатељу је, рачунајући и 1. козачку коњичку дивизију, избачено из строја око 1.500—2.000 војника и старешина.

Јединице 3. армије заплениле су у борбама на болманском мостобрану 8 минобацача, 29 митраљеза и аутомата, 77 пушака и другог ратног материјала и уништиле два противтенковска топа, три камиона, 18 разних борбених и рибарских чамаца и другог ратног материјала.

У борбама на болманском мостобрану јединице 12. корпуса 3. армије показале су изузетан хероизам, одважност и залагање. То им је признао и командант 3. украјинског фронта маршал Толбухин у телеграму упућеном 23. марта команданту 3. армије генерал-лајтнанту Кости Нађу и генерал-мајору Глиги Мандићу.

Авион ИЈ1-2 иред полетање на борбени задатак, пролеће 1945 (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

НЕМАЧКА ОПЕРАЦИЈА „МАЈСКА ОЛУЈА“

Неуспех немачке стратегијске операције у Мађарској и Барањи приморао је немачку Врховну команду оружаних снага да донесе одлуку о напуштању рејона Сарајева.

Разматрајући услове и могућности извлачења својих снага из долине реке Босне, Команда Групе армија „Е“ је дошла до закључка да мора да припреми и изведе једну офанзивну операцију с циљем да снаге 2. армије ЈА у источној Босни одбаци источно од Тузле и изгради један запречни положај између Озрена и Мајевице како би обезбедила неометано повлачење својих јединица из долине Босне ка Славонском Броду и отклонила угрожавање јужног бока сремског фронта, Ова операција је добила шифрован назив „Мајска олуја“ („Maifescheg“).

Идеја маневра у операцији „Мајска олуја“ састојала се у томе да се снагама 21. брдског и 34. армијског корпуса јачине око четири немачке дивизије и квислиншким усташко-домобранским и четничким јединицама јачине 2 — 3 дивизије изврши концентричан напад на 2. армију ЈА у источној Босни, правцима који од Вареша и Озрена, Добоја, Босанског Шамца, Брчког и Бијељине воде ка Тузли.

Главне снаге требало је да дејствују долинама Спрече и Тиње ка Тузли.

Операција је требало да се изведе у две етапе: у првој етапи, у трајању од око десет дана, главном снага овладати линијом Бановићи — гребен Озрена — Грачаница — Срнице — Челић — Корај, а у другој етапи извршити концентричан удар ка Тузли и овладати ширим рејоном овог града.

Почетак операције био је одређен за 15. март 1945.

Пошто се многе непријатељске јединице предвиђене да учествују у операцији „Мајска олуја“ нису налазиле у непосредном борбеном додиру са јединицама 2. југословенске армије, било је потребно да се оне претходно доведу у полазне рејоне за напад. Ови покрети су отпочели око 15. марта а трајали све до 27. марта 1945.

У рејонима Бијељина — Брчко налазиле су се јединице 22. гренадирске дивизије и 12. усташко-домобранске дивизије. Ове јединице су имале задатак да продиру на правцима Брчко — Градачац, Брчко — Срнице — Сребрник, Брчко — Челић и Бијељина — Корај — Челић.

У рејону Винковаца налазила се 117. ловачка дивизија у резерви Групе армија „Е“. Ова дивизија је транспортована железницом за Брчко и Славонски Шамац. Њен задатак је био да наступа правцима Брчко — Градачац и Босански Шамац — Градачац, а потом Градачац — Срнице — Грачаница.

У рејону Добоја налазила се Борбена група „Гајгер“, којом је командовао генерал-мајор Феликс Гајгер; била је састављена од разних немачких јединица и 15. усташко-домобранске дивизије. Ова групација је била ангажована да наступа правцем Добој — Грачаница — Тузла.

У ширем рејону Сарајева налазила се 7. СС брдска дивизија „Принц Еуген“. Она је 6. марта отпочела да се групише у рејону Вареша, одакле је једна борбена група (14. СС пук) требало да буде употребљена

Командант 423. ваздухопловног јуришног пука мајор Милан Малнарић испред авиона ИЛ-2; погинуо 21. марта 1945. при Ершењу борбеног задатка код Валпова (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

правцем Вареш — Рибница — Бановићи — Тузла. Међутим, она је убрзо морала бити упућена ка Романији ради деблокаде делова 181. пешадијске дивизије.

У рејону Добоја и Босанског Шамца налазили су се делови Требавског четничког корпуса, са задатком да нападају заједно са немачким и усташко-домобранским јединицама ка Тузли.

У рејону планине Мајевице налазио се Мајевички четнички корпус, са задатком да напада са севера ка Тузли и на север ка Лопарима и Челићу.

У рејону планина Озрена и Звијезде налазили су се Озренски, Зенички и Романијски четнички корпус и групе четничких корпуса из Црне Горе, Херцеговине и Санцака. Њихов је задатак био да нападају ка Тузли.

О задацима немачких јединица, генерал Лер у својој изјави наводи:

„Група армија „Е“ 23. III наредила је XXXIV армијском корпусу да концентрично нападају: 22 гренадирска дивизија од Бијељине и Брчког; 117. ловачка дивизија од Шамца на овамо, преко Челића и Сребрника, једна пуковска група 7 СС дивизије са југа преко Вареша, а њена главнина и група Гајгер од Добоја на исток.“

На фронту према Бијељини налазила се 17. дивизија, без 2. крајишке бригаде. Њен задатак је био да изврши извиђање и притисак на немачки гарнизон у Бијељини и затвара све правце који из рејона Бијељине воде у рејон Тузле.

На фронту према Брезовом Пољу и Брчком налазила се 28. славонска дивизија, са задатком да врши извиђање и притисак на немачки гарнизон у Брчком и затвара све правце који из рејона Брезовог Поља и Брчког воде ка Тузли.

На фронту Брчко — Градачац — Модрича — река Босна налазила се 25. дивизија, са задатком да чисти од четника Посавину и затвара све правце који од Брчког, Орашја и Босанског Шамца воде ка Градачцу и селу Православне Срнице.

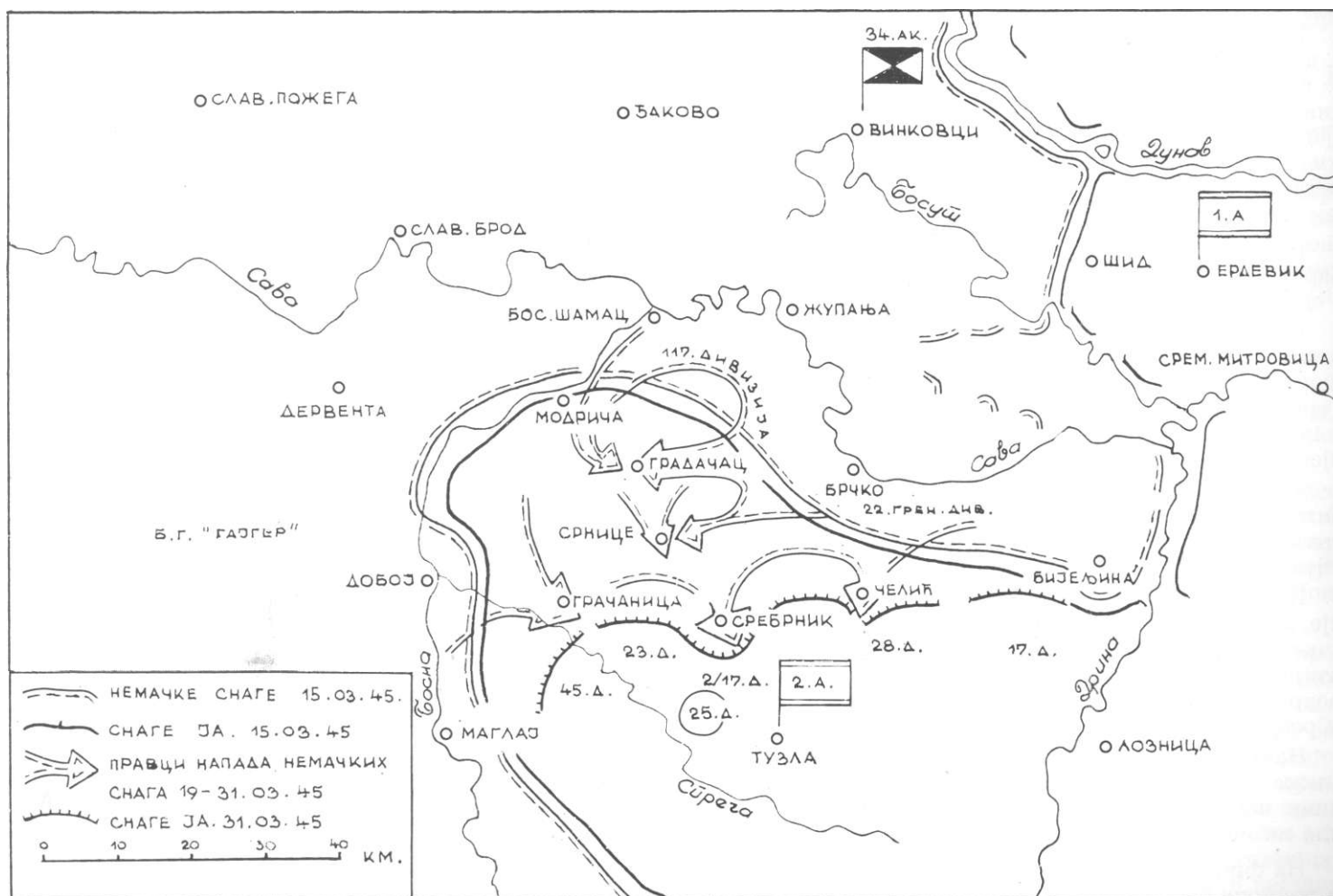
На фронту између планина Требава и Озрен, тј. у долини реке Спрече, налазила се 45. дивизија, чији је задатак био да врши извиђање ка Добоју и планини Озрен и не дозволи непријатељу продор правцем Добој — Тузла и Озрен планина — Тузла. Двадесет трећа дивизија, као резерва 2. армије, била је груписана у рејону Грачаница — Босанско Петрово Село; 2. крајишка бригада се, такође, налазила у резерви 2. армије у рејону Тузле.

У зору 19. марта у 4.30 часова отпочела је артиљеријска припрема. Ускоро потом отпочео је и напад ојачаног 16. гренадирског пука 22. гренадирске дивизије на положаје наше 18. бригаде 25. дивизије, који су се налазили западно од Горњег Жабара, са обе стране пута Брчко — Градачац. Са овом непријатељском борбеном групом наступали су 5. и 6. бригада Требавског четничког корпуса и делови 12. усташко-домобранске дивизије.

У исто време кренуо је у напад и немачки ојачани 749. пук 117. ловачке дивизије на фронту од Трамошнице до Милошевца у долини реке Босне. Са овом борбеном групом наступали су 7. бригада Требавског четничког корпуса и делови 12. усташко-домобранске дивизије.

Пошто је савладао слаб отпор два батаљона 18. бригаде на линији Дубраве — Блажевац — Четница — Водица — Доња Трамошница, 16. гренадирски пук је отпочео да брзо продире ка путу Градачац — Православне Срнице.

У оваквој ситуацији Штаб 25. дивизије, који се налазио у покрету из Градачца ка Добровцима, издао је наређење да 19. бригада без борбе напусти по-

Немачка офанзивна операција „Maševšer — „Maјска олуја“ од 19. до 31. марта 1945.

ложе је еевеозападно од Градачца и поседне за одбрану положаје на линији Биберово Поље — Доња Медвеђа — Доња Зелиња, тј. јужно од пута Градачац — Православне Срнице. Штаб дивизије је, такође, наредио свим својим позадинским јединицама и установама да се преко Православних Срница повуку из Градачца ка Доборовцима.

У преподневним часовима 19. марта, немачке, усташко-домобранске и четничке јединице успеле су да брзим наступањем избију у рејон Модриче и Градачца и овладају делом пута Градачац — Срнице и при том у рејону Градачца одсеку, а делом униште или заробе неке артиљеријске јединице, болнице и комотзе 25. дивизије.

У борбама вођеним тога дана јединице 25. дивизије претрпеле су губитке од 22 мртва, 41 рањеног и 75 несталих бораца. Према тврђењу Штаба дивизије, губици непријатеља износили су 32 мртва и 45 рањених.

Поред тога, јединице ове дивизије су од оружја и опреме изгубиле: 4 минобацача 120 мм, 2 противтенковска топа, 1 минобацач 82 мм, 11 пушкомитраљеза, 4 аутомата, 145 пушака, 6 противтенковских пушака, 1.000 метака за пушку, 3.000 метака за стројницу, 380 метака за противтенковску пушку, 47 кола, 98 коња, 6 волова, целу дивизијску апотеку, сав хируршки материјал, сав болнички веш и ћебад и већу количину животних намирница.

Услед неповољног развоја ситуације на фронту 25. дивизије, Штаб 2. армије издао је наређење својој 23. дивизији да са главнином остане у рејону Грачанице као армијска резерва за фронт према Добоју, а једну бригаду упути у рејон Срнице као армијску резерву за фронт према Брчком и Градачцу. Због претрпљеног пораза 25. дивизије код Градачца смењен је са дужности командант 25. дивизије.

Наредног дана, 20. марта, Борбена група „Гајгер“ извршила је напад на фронту 45. дивизије, али напад је одбијен после веома жестоких борби.

На фронту 25. дивизије непријатељ је 20. марта овладао рејоном Православне Срнице и вршио врло живу извиђачку делатност. У таквој ситуацији, Штаб 2. армије издао је тог дана наређење 25. дивизији да са 14. бригадом 23. дивизије изврши напад и овлада рејоном Срнице.

У току 21. марта 25. дивизија је својом 16. и 19. бригадом и 14. бригадом 23. дивизије напала непријатељске положаје код Срнице, постигавши мале резултате.

Пошто су одбиле напад јединица 25. и 23. дивизије, немачке борбене групе 22. гренадирске и 117. ловачке дивизије истог дана су напале положаје 25. дивизије и 14. бригаде 23. дивизије, али су током дана продрле само 3 км јужно од Срнице према Грачаници и Сребрнику.

На фронту 45. дивизије, у долини Спрече, два батаљона 24. бригаде сломила су 21. марта један локални напад делова Борбене групе „Гајгер“ и вратила их на полазни положај.

На фронту 28. дивизије вођене су 21. марта веома жестоке борбе са 47. пуком 22. гренадирске дивизије, деловима 12. усташко-домобранске дивизије и деловима Руског заштитног корпуса. На положајима

који су се од Горње Брке протезали на север до Буковца, крајем овог дана непријатељ је задржан на десној обали Велике Тиње испред села Доње Скаковице.

Разматрајући оперативну ситуацију на фронту, Штаб 2. армије дошао је до закључка да је, продором непријатеља са севера у рејон Срнице — Биберово Поље, фронт 45. дивизије западно од Грачанице сувише истурен и да снаге ове дивизије треба повући источно од града Грачанице на линију село Карановац — висови Стражевица — Стражба.

Исто тако, Штаб армије је донео одлуку да 23. дивизија смени јединице 25. дивизије на фронту према селу Срнице.

Током 22. марта на фронту 2. армије није било значајнијих борби. Немачке, усташко-домобранске и четничке јединице ушле су без већих борби у Грачаницу и село Сокол. Наредног дана, 23. марта, вођене су веома жестоке борбе на фронту 23. и 45. дивизије. Јединице 23. дивизије успеле су да поврате вис Бандра и заселак Купреси код Доброваца, а јединице 45. дивизије да овладају положајима источно од Грачанице и делом овога града, али су биле принуђене да се врате на полазне положаје.

Од 24. до 27. марта вођене су локалне борбе, уз обострану веома живу извиђачку и обавештајну делатност. У овом краткотрајном периоду затишја, 34. армијски корпус је довео свежје снаге и прегруписао их за наредну етапу операције. У зору 28. марта јединице 22. гренадирске и 117. ловачке дивизије, потпомогнуте четницима и усташама, отпочеле су напад јаким снагама на делу фронта Бијела — Срнице, правцем Бијела — Сребрник — Тузла. Користећи се непажњом јединица на споју 23. и 28. дивизије, једна јака немачка група се пробила и, избивши широким фронтом на западни гребен Мајевице од Окресанице до Липика и Голог брда, овладава Сребрником и отворила пут у изворни део реке Тиње.

У тој ситуацији Штаб 2. армије је донео одлуку да изврши противудар ангажујући 2. крајишку бригаду правцем Букиње — Тиња — Лисовићи — Сребрник; 21. славонску бригаду 28. дивизије правцем Маоча Каравлашка — вис Хајдучко брдо — вис Лепик 3 км источно од Сребрника, а 23. дивизију, ојачану једном бригадом 25. дивизије, правцима који са југа и запада воде ка Сребрнику.

Поступајући по одлуци и наређењима Штаба 2. армије, 2. крајишка брагада је крајем дана 28. марта извршила силовит напад на вис Лепик, који је бранило око 600 немачких војника, и овладава њиме. А јединице 23. дивизије су истог дана и ноћу 28/29. марта водиле веома жестоке и огорчене борбе, тако да је сваки положај прелазио по неколико пута из РУке у руке.

На осталом делу фронта 28. марта није било значајнијих борби.

Сутрадан, 29. марта, јединице 34. армијског корпуса отпочеле су са више колона да нападају на фронту 28. дивизије од Брезовог Поља источно од Брчког до Буквика западно од Брчког. Фронт напада је био широк око 30 км. Јединице 28. дивизије, без 21. славонске бригаде, водиле су упорне борбе и крајем дана задржале противника на линији Хан Миладија (10 км јужно од Брчког) — село Зовик.

Истог дана јединице 34. армијског корпуса продужиле су са нападом у зони одбране 23. дивизије. Сва настојања непријатеља да прошири брешу на фронту ове дивизије била су онемогућена жилавом одбраном свих јединица 23. и 25. дивизије.

ПРОТИВУДАР 2. АРМИЈЕ

Овога дана је по пристизању 21. славонске бригаде на гребен Мајевице отпочео противудар у коме су учествовале све јединице 23. дивизије, 16. бригада 25. дивизије, 2. крајишка бригада 17. дивизије и 21. славонска бригада 28. дивизије. Свих шест бригада, подржане ватром артиљерије, кренуле су у силовит напад и одбациле непријатеља на линију вис Панике — село Зуберово Брдо — село Хуреми — Сребрник — вис Карахум.

Док је на осталим деловима фронта 2. армије током 29. марта вођена жива извиђачка делатност, у немачкој Врховној команди донета је одлука која ће директно утицати на даљи ток операције „Мајска олуја“, односно на ситуацију на фронту 2. армије. Према тој одлуци, команданту Југоистока — односно Команди Групе армија „Е“, наређено је да хитно упути једну дивизију Групи армија „Југ“, у Мађарску. Текст телеграма који је по наређењу Хитлера потписао Јодл гласи:

„Напуштањем простора Сарајева упутити хитно преко команданта Југоистока једну дивизију Групи армија „Југ“.

Принцип за одабирање дивизије мора бити тај да она што брже стигне на јужно крило 2. оклопне армије.

Осим тога, упутити према потреби једну дивизију из рејона северно од Тузле, пошто попуна снагама из простора Сарајева треба, по могућству, да стигне без ризика да остане одсечена од стране трупа ангажованих у источној Хрватској.

Даљи развој ситуације може на то приморати да се и сремски фронт помери до десног крила 2. ок-

Душан Вукасовић Диоген, командант 36. дивизије, у ковчегу пред сахрану. 21. марта 1945

лопне армије. Извршити одговарајуће припреме по претпоставком да се рејон Бања Лука и рејон Би хаћ држе.

Поднети, затим, хитан предлог о упућивању предвиђене дивизије са подацима о времену које ј за то потребно и предлог о намерама за даље вођење операција."

Следећег дана, 30. марта 1945. године, 34. армијски корпус је отпочео са нападом на целом северно: делу фронта 2. армије од Дрине па закључно до планине Требаве. На фронту од 70 км вођене су многе тешке и огорчене борбе. Крајем дана стање на фронту 2. армије било је следеће:

На фронту од Бијељине до Тутњеваца јединице 17. дивизије успеле су да одбију све нападе противника. На фронту од Тутњеваца па преко Кораја Пукиша до Вражића јединице 28. дивизије су пружале 30. марта жесток отпор и крајем дана задржал линију јужно од наведених села. На фронту у долини реке Тиње фронт је био стабилизovan, а у долини Спрече владала је и даље само извиђачка делатност.

Крајем дана 30. марта 1945. начелник штаба Команде Групе армија „Е“ (која је уједно била и Команда Југоистока) генерал-мајор Ерих Шмит-Ризберг упутио је телеграм немачкој Врховној команди у коме извештава да је припремљено повлачење 17. ловачке дивизије и да ће полазак првог транспорт уследити вероватно 1. априла увече.

Операција „Мајска олуја“ се ближила крају. Јединице 117. дивизије су морале бити извучене и борбе и упућене ка Винковцима одакле су упућен на фронт у Мађарску, односно Аустрију.

У току 31. марта вођене су веома жестоке борбе на фронту 28. и 23. дивизије. Снаге 34. армијског корпуса продужавале су са нападима у рејону Сребрника, где су овладале Доњим Сребрником, као и селим јужно од Пукиша и избиле на леву обалу реке Шибанице.

У току 31. марта Штаб 2. армије, страхујући да противник поново не продре на споју између 28. и 21. дивизије, извукао је и своју резерву 25. дивизије које две бригаде оријентисао ка изворном делу реке Тиње.

Овога дана је Штаб 2. армије издао и наређење да јединице 17, 28. и 23. дивизије ноћу између 31. марта и 1. априла изврше противудар на непријатељске положаје. Том приликом су овладале Корајем, Сребрником, Голим брдом и Муслиманском Шпицом.

На тај начин је криза преброђена и поново преузета иницијатива. Борбе су продужене, али се може сматрати да је са 31. мартом операција „Мајска олуја“ била завршена, односно прекинута. У овој операцији обе стране су претрпеле губитке у људству и материјалу: губици јединица немачког 34. армијског корпуса нису тачно познати, али према проценама штабова дивизија 2. армије, они износе око 120* мртвих и рањених и 22 заробљена; губици јединица 2. армије износе 241 мртав, 686 рањених и 76 несталих и заробљених. Међу погинулима је и командант 16. бригаде 25. дивизије мајор Мирко Зец.